

בִּיאָרֵי אֵיזָהוּ בֶּטֶשֶׁךְ

ביאורי איזהו נשך

ביאורי נושאים וענינים בהלכות ריבית
לפי סדר הדף בפרק "איזהו נשך"

בשפה קלה וברורה
עם דוגמאות ושאלות מעשיות מחיי היום-יום

מאת תש"פ

הקונטרס נכתב ע"פ הספר
"רבית הלכה למעשה - ברית פנחס"

בכל הנושאים נכתבו רק עיקרי הדברים, ולא כל פרטי ההלכות.
לידיעת כל פרטי ההלכות יש לעיין במקום המצויין בסיום הנושא
בספר "רבית הלכה למעשה".

להקלת הקריאה הוקפד על כתיב מלא

לווה, הלווה = לוֹוָה, הַלוֹוָה

לוה = לוֹוָה

הלוה = הַלוֹוָה

יהודה גליס

רח' מסילת יוסף 21 מודיעין עילית

טל': 054-8528580

דוא"ל: G9790821@GMAIL.COM

פנחס וינד

אב"ד לענייני רבית

פניה"ק ירושלים ת"ו

בס"ד

כ"א כסלו תש"פ

שמחה ועונג היא לי, לבוא במילים, ולהביע הערכתי העמוקה לתלמידי וידידי הנפלא, ברוך הכשרון, לשונו עט סופר מהיר, ידיו רב לו בהרבה מקצועות התורה, לן בעומקה של תורה והלכה, הלא הוא **הרב יהודה גליס שליט"א**, לרגל הוצאת החיבור החשוב "**ביאורי איזהו נשך**" על פרק איזהו נשך.

הספר מהווה תפנית חשוב בלימוד פרק זה, שנתפשט בשנים האחרונות בישיבות הק', והרבה בחורים מרבים לימודם בפרק זה, וחסר להם ספר בסיסי שיקנה להם ידיעות נחוצות, ומושגים חשובים בפרק זה, ונחוץ מאוד לתרגם את מושגי הפרק בשפת המעשה, ועד עתה לא נמצא ספר כזה להקנות הידיעות ללומדים פרק זה, ולכן דבר גדול עשה בעמיו, לפרש מהפרק את יסוד הדברים ומה שמבואר בפוסקים בזה, ובדאי יהנו בה כל הוגי התורה, וכל מי שנכנס לשערי פרק איזהו נשך.

וביודעי ומכירי קאמינא, שלמד אצלינו כמה שנים ולן בעומקה של תורה, ועומד לימין הבית הוראה לענייני ריבית, וידיו רב לו בסוגיות והלכות ריבית, וכבר זכה להגדיל תורה ולהאדירה, והדפסת חיבור חשוב זה, מהווה יריעה נוספת בפעולותיו הברוכות.

ואין לי אלא לבורכו, שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ויתקבלו דבריו בי מדרשא, ויפוצו מעיניו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה בלא שום מכשול, ומתוך שמחה ונחת.

בעתירת ידידו

פנחס וינד

ריבית דאורייתא וריבית דרבנן

גמרא: מרשבין לריבית דאורייתא וקא מפרש דרבנן וכו', רש"י: לרבינו לאורייתא – דרך הלואה משמע, כדכתיב (משלי כח) מרבה הונו בנשך ובתרבית.

מבואר בגמרא שישנם איסורי ריבית דאורייתא, וישנם מקרים שמדאורייתא הם מותרים אבל מדרבנן הם אסורים, וביאר רש"י שאיסור ריבית מדאורייתא הוא רק אם החוב נוצר על ידי הלואה.

אך אם החוב הוא לא מחמת הלואה, אלא מחמת קניית חפץ, או שכירות, בין שכירות בית ובין שכירות פועל וכדומה, אף אם מוסיף לו על כך מחמת שלא משלם מיד אין בזה איסור דאורייתא, אפילו אם סיכמו מראש על תוספת מחמת העיכוב בתשלום, אבל איסור דרבנן יש גם בזה כפי שיפורט בהמשך הפרק.

כמו כן ישנו תנאי נוסף שאיסור ריבית דאורייתא הוא רק אם סיכמו על הריבית מראש בשעת ההלואה, ולכן אף אם החוב הוא מחמת הלואה, אלא שבשעת ההלואה לא סיכמו מראש שהלוה יתן תוספת, אף אם בסוף הלווה נותן תוספת אין בזה איסור דאורייתא, אך ישנם אופנים שיש בזה איסור דרבנן כפי שיפורט בהמשך הפרק.

לדוגמא: בשבת בבוקר שלמה שב מבית הכנסת לביתו ורצה לקדש על היין, אך שם לב כי המיץ ענבים שבביתו נגמר, ניגש לשכינו דוד וביקש ללוות ממנו בקבוק מיץ ענבים, לדוד לא היה בבית בקבוק מיץ ענבים שלם אלא רק את הבקבוק שהשתמש בו כבר לצורך הקידוש של הבוקר, והסתפק אם להלוות את הנותר שמא לא יזכור שבוע הבא לקנות מיץ ענבים אחר לשבת, אמר לו שלמה: "אל תדאג, שבוע הבא בעזרת ה' אני אחזיר לך בקבוק שלם של מיץ

ביאורי איזהו נשך

ענבים", ובאמת ביום שישי שלאחר מכן החזיר שלמה לדוד בקבוק שלם של מיץ ענבים.

במקרה זה מכיון שלפני ההלואה התחייב שלמה להחזיר בקבוק שלם של מיץ ענבים שיש בזה תוספת על מה שלוה, יש בזה איסור דאורייתא. אולם אם בשעת ההלואה לא דיברו ביניהם על כך, אלא שבפועל שלמה החזיר לדוד בקבוק שלם של מיץ ענבים, אין בזה איסור דאורייתא אלא רק איסור דרבנן.

יש להדגיש, כי בהשאלה אין כל איסור ריבית, ולכן הלוקח חפץ מחבירו להשתמש בו ומתחייב להחזיר את החפץ עצמו ולא חפץ אחר במקומו, אין כל איסור אם נותן תוספת למשאל עבור ההשתמשות בחפץ. לדוגמא: עקרת בית השואלת שואב אבק משכנתה בתדירות גבוהה, ולקראת חג הפסח החזירה לה את השואב אבק בתוספת מתנה קטנה, עבור התועלת הגדולה שזה הועיל לה בנקיונות לקראת חג הפסח, אין בזה איסור.

כמו כן, אף אם החפץ התקלקל כשהיה ברשות השואל ומחמת כן קנה חפץ חדש ומחזירו למשאל, אין איסור בזה, שכיון שלכתחילה היה צריך להחזיר את החפץ עצמו זוהי השאלה ואין בזה איסור ריבית.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ב, פרק יט ג-ד, פרק יג יב.

ביאורי איזהו נשך

ריבית בכסף, באוכל, בקרקע, ובפחות משוה פרוטה

גמרא: תנו רבנן את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף ורבית באוכל וכו'.

מבואר בגמרא שאיסור ריבית הוא לא רק בכסף אלא אף באוכל, דהיינו לא רק אם לוו ממנו כסף והתחייב להחזיר לו יותר כסף ממה שלווה יש בזה איסור דאורייתא, אלא אף אם לוו ממנו כסף והתחייב להוסיף לו בשעת הפרעון תוספת של דבר מאכל, יש בזה איסור ריבית דאורייתא.

וכן אף אם לוו ממנו דבר מאכל והתחייב להחזיר לו דבר מאכל גדול יותר יש בזה איסור ריבית דאורייתא, וכן אם לוו דבר מאכל והתחייב להוסיף לו בשעת הפרעון כסף מלבד החזרת הדבר מאכל שלווה ממנו, יש בזה איסור ריבית דאורייתא.

דף סא ע"א

תוס': כד"ה חס, ילא פחות משוה פרוטה שאינו ממון וכו'.

שיטת התוס' שאין איסור ריבית מדאורייתא אם נותן לו תוספת על הלואת קרקע, או תוספת של פחות משוה פרוטה, וישנם הסוברים שאף לתוס' מכל מקום יש איסור ריבית דרבנן בדברים אלו, שהרי אין זה גרוע מריבית דברים שאינו מוסיף לו ממון על ההלואה, ומכל מקום חכמים אסרו, ואף בזה חכמים אסרו על אף שאין איסור מדאורייתא בזה.

להלכה נפסק שאף אם מוסיף לו ריבית בהלואת קרקע, או ריבית פחות משוה פרוטה, יש בזה איסור ריבית דאורייתא.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ג א-ג.

החזרת ריבית דאורייתא וריבית דרבנן

גמרא: אמר רבי אלעזר רבית קצוצה יוצאה בדיינין אבק רבית אינה יוצאה בדיינין וכו'.

נחלקו האמוראים בגמרא אם ריבית דאורייתא [ריבית קצוצה] צריך להחזירה מן הדין ואף הדיינים כופים אותו להחזיר, או שאין כופים אותו להחזיר. וכן נחלקו אם בריבית דרבנן [אבק ריבית] על אף שאי אפשר לכפותו להחזיר את הריבית, מכל מקום יש על הלוה מצוה לצאת ידי שמים ולהחזיר את הריבית, או שאין עליו כל מצוה ויכול להשאיר את הריבית בידו.

להלכה נפסק כי ריבית דאורייתא צריך להחזירה מן הדין ואף הדיינים כופים אותו להחזיר, ואילו ריבית דרבנן הדיינים אינם כופים אותו להחזיר, אך מכל מקום יש על הלוה מצוה להחזיר את הריבית.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יט.

תשלום מראש (פסיקה)

גמרא: והתנן אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקין אף על פי שאין לזה יש לזה וכו', אמר רבה מתניתין בבא לחוב בדמיהן עסקינן.

מבואר במשנה (בדף עב ע"ב) שחכמים אסרו לשלם מראש על חפץ כל שהוא, ולקבלו לאחר זמן, אפילו אם המוכר אינו מוזיל לו את המחיר בגלל שהקונה מקדים לשלם לו, והטעם, שמא יתייקר החפץ בינתיים, והלקוח יקבל את

ביאורי איזהו נשך

החפץ במחיר הקודם, ונמצא שהלווה (דהיינו המוכר) מחזיק לו את המחיר בגלל הלוואתו.

חכמים התירו לשלם מראש לפני קבלת החפץ בכמה אופנים, **א. יש לו:** אם יש למוכר את החפץ, בכל הכמות שהתחייב למכור ללקוח, בשעה שקיבל את התשלום עבורו, אין בזה איסור. משום שחכמים הקילו לומר שאנחנו רואים כאילו החפץ כבר עכשיו נקנה לקונה, ולכן אף אם החפץ התייקר לאחר מכן, הרי החפץ כבר היה ברשות הקונה, והחפץ שלו התייקר, ואין כאן תוספת מהמוכר.

ב. יצא השער: אם החפץ מצוי בשוק, ויש לו מחיר קבוע, מותר, משום שהמוכר יכול לקנות עכשיו חפץ זה בכל מקום אחר במחיר זה בכסף שקיבל מהקונה, ועל ידי זה יוכל להעמיד את החפץ לקונה בזמן שסיכמו גם אם בינתיים מחיר החפץ יתייקר, ומשום כך לא אסרו חכמים.

בגמרא (בדף סג ע"ב) מבואר שהקונה אינו מרויח מכך שמקדים לשלם על החפץ, שמכיון שכבר יצא השער והחפץ מצוי בשוק, נמצא שהוא יכול לקנותו במקום אחר במחיר זה, ולכן אף אם בסוף יתייקר מחיר החפץ מותר לקונה לקבלו לפי המחיר הישן שהיה בשעת התשלום. [עיין בראשונים ובאחרונים שדנו אם הסבר זה הוא טעם נוסף להתיר, ויש נפק"מ בין הטעמים, או שהוא הרחבה ותוספת להסבר הראשון].

לדוגמא: רוב המוצרים הבסיסיים, כמוצרי מאכל, חומרי ניקוי וכדו', הנמכרים במחיר קבוע ואפשר להשיגם בכל מקום, מותר לשלם עליהם מראש. ובודאי שמוצרים שיש עליהם פיקוח ממשלתי כלחם, חלב ומוצרים, תרופות בסיסיות וכדו', ודאי שמחירים קבוע ואין בהם איסור. אבל פירות וירקות שמחירים משתנה בכל יום, אין בזה היתר של יצא השער, ואסור לסכם עם המוכר על המחיר ולשלם מראש, אלא אם כן יש היתרים אחרים.

ביאורי איזהו נשך

קניה על ידי ניכוי חוב (פסיקה בחוב) - אולם אם סיכם עם המוכר על קניית חפץ שהמוכר יספק בהמשך כנ"ל, אך אינו משלם לו עבור זה בכסף מזומן, אלא הסיכום הוא שתמורת מחילת חוב שהמוכר כבר חייב לקונה, מתחייב המוכר לספק את החפץ לקונה בהמשך, בזה מותר רק בהיתר של יש לו, וכנ"ל שאם יש למוכר את כל כמות החפץ שהתחייב למכור לקונה התירו חז"ל לפסוק על זה. אך ההיתר הנוסף של יצא השער אינו קיים כאן, והטעם משום שהמוכר לא קיבל כסף מזומן שבו יוכל לקנות את החפץ במקום אחר.

מצוי כיום שהמוכר מתחייב לשמור לקונה את מחיר המוצר, גם אם הקונה אינו משלם מראש אלא משלם בתשלומים בצ'קים דחויים או בכרטיס אשראי, והמוכר עושה כך רק מחמת שהקונה סיכם איתו על עיסקה זו, ולכן אף אם קונה זה מקדים לשלם במזומן אין בזה איסור, משום ששמירת המחיר על ידי המוכר היא לא בגלל הקדמת התשלום, שהרי הוא עושה כך אף למי שמשלם בתשלומים, אלא הוא שומר את המחיר מחמת הסיכום לקנות ממנו את הסחורה, ואם כן אין בזה איסור.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ח.

הערמת ריבית בביקש הלואה ומכר לו פירות וחזר ומכרם לו בהוזלה ובסוף מחזיר לו כסף

גמרא: דתני רב ספרא ברבי דבי רבי חייא יש דברים שהם מותרין ואסורין מפני הערמת רבית, כיצד אמר לו הלויני מנה וכו'.

מבואר בגמרא שישנם מקרים שאף על פי שאין בהם איסור ריבית, מכל מקום חכמים אסרו אותם משום הערמת ריבית, דהיינו שבני אדם יבואו להערים ולתת ריבית אף במקום שיש בו איסור מן הדין.

ביאורי איזהו נשך

הגמרא כאן דנה בראובן המבקש מחבירו שמעון הלואה של 100 ₪, אולם שמעון אומר לו כי אין לו כסף ברשותו שיכול להלוות לו, אך יש לו פירות שיכול למוכרם לו בהקפה כפי מחירם בשוק, וכך עשה ונתן לו שמעון את הפירות וכנגד זה ראובן התחייב לשלם לו את תמורתם בשווי 100 ₪ בעוד כמה חדשים.

אולם מאחר שראובן זקוק לכסף מזומן ואין לו צורך בפירות אלו, הוא מעוניין למוכרם, ובמקום לטרוח ולקחתם לשוק ולחפש קונים, הוא מציע לחבירו שמעון שנתן לו את הפירות לחזור ולקנות ממנו אותם במחיר מוזל יותר ממחירם בשוק, דהיינו שלמרות ששווי הפירות בשוק הוא 100 ₪, הוא מוכן למוכרם לו בסך 90 ₪ במזומן, וכך עשו, ונתן לו שמעון 90 ₪ במזומן תמורת הפירות שראובן חזר ומכר לו.

נמצא שבאמת היו כאן ב' עיסקאות בין ראובן לשמעון, א' שמעון מכר לראובן פירות בשווי 100 ₪ בהקפה, כפי המחיר שבשוק. ב' ראובן מכר לשמעון פירות בהוזלה מפני שהיה זקוק לכסף מזומן. ובב' עיסקאות אלו אין כלל איסור ריבית.

אולם מאחר שבתחילה ראובן ביקש משמעון הלואה כסף, נמצא שאדם מן הצד רואה שבסופם של ב' העיסקאות שמעון נתן לראובן 90 ₪, ולבסוף לאחר כמה חדשים ראובן מחזיר לו 100 ₪, וזה נראה כריבית, שהרי ראובן ביקש בתחילה הלואה משמעון. ולכן על אף שאין בזה איסור ריבית מן הדין, מכל מקום חכמים אסרו זאת מפני הערמת ריבית, שמחמת כן יבואו להתיר אף ריבית האסורה מן הדין.

מכל מקום מבואר בגמרא שכל מה שחכמים אסרו זה הוא רק אם בסוף משלם לו בכסף, אך אם בסוף ראובן משלם לשמעון בפירות בשווי 100 ₪, על אף שיש כאן רווח לשמעון מב' עיסקאות אלו, חכמים לא אסרו.

ביאורי איזהו נשך

לכן אדם המבקש מחבירו בעל גמ"ח כספים הלואה של 1,000 ₪, אך בעל הגמ"ח אמר כי אין לו כסף להלוותו, אך הציע לו שיכול למכור לו תלושי קנייה של רשת מזון בהקפה, ומכר לו תלושי קנייה על סך הנ"ל ב-950 ₪ כפי השווי שנמכרים בשוק בהקפה לכמה חדשים, אך מאחר שהלווה היה זקוק לכסף מזומן הציע לבעל הגמ"ח שיחזור ויקנה ממנו את התלושים ב-900 ₪, וכך עשו, שוב אסור ללווה לשלם לבעל הגמ"ח 950 ₪ כפי שהתחייב בשעת קניית התלושים, אך יכול לקנות תלושים מאדם אחר ולפרוע בתלושים אלו, שהרי דינם של התלושים הוא כפירות, ומותר לפרוע בפירות כפי שווים בשעת המכירה הראשונה.

כל זה הוא דוקא אם בתחילה ביקש ממנו הלואה, אך אם מתחילה הוא בא לקנות ממנו תלושי קניה בהקפה, אין איסור לחזור ולמוכרם בהוצלה למוכר עצמו, אף אם בסוף ישלם לו בכסף תמורת המכירה הראשונה שהיתה בהקפה.

דף סג ע"א

תשלום מראש (פסיקה) וקבלת מוצר אחר או כסף

גמרא: דאתמר רב אמר עושין אמנה בפירות ואין עושין אמנה בדמים, ורבי ינאי אמר מה לי הן ומה לי דמיהן, וכתוס' ד"ה דלאמר.

מבואר בגמרא שנחלקו רב ורבי ינאי האם מותר לסכם עם המוכר לקנות ממנו פירות, לדוגמא חטים, ולקבלם לאחר זמן כשהתייקרו, אך הקונה אינו רוצה לקבל את החטים עצמם אלא רק את שווים כפי מה שיתייקרו בהמשך, שיטת רב שאסור להתנות שבסוף המוכר יתן לו את שווי החטים, ורק אם מסכמים שהקונה יקבל את החטים עצמם מותר, ואילו שיטת רבי ינאי שמותר אף לסכם שהמוכר יתן לו אחר כך את שווי החטים ולא את החטים עצמם.

ביאורי איזהו נשך

נחלקו הראשונים בביאור שיטת רבי ינאי, האם התיר גם אם בסוף המוכר יתן לקונה את שווי הפירות שהתייקרו בכסף, או שרבי ינאי התיר רק אם יתן לו את שווים בפירות אחרים, אבל אסור לתת לו כסף בשווי הפירות לאחר שהתייקרו, שנמצא שנתן לו בתחילה מעט כסף ולאחר זמן מחזיר לו יותר.

להלכה נפסק כרבי ינאי, והשו"ע הביא את ב' הדעות בביאור שיטת רבי ינאי, ונחלקו האחרונים בהכרעת ההלכה בזה.

ולכן קונה שסיכם עם המוכר לקנות מוצר שיש לו בחנות בסכום של 1,000 ₪, אולם לאחר מכן המוכר הוצרך לספק את המוצרים שהיו לו בחנות לאחרים, וכעת המוכר הפסיק להתעסק עם משווק זה ואין לו אפשרות להשיג את המוצר לקונה ששילם עליו מראש, בינתיים מוצר זה התייקר ומחירו בחנויות אחרות 1,100 ₪, מותר לקונה לקבל בתמורה מוצר אחר שעלותו 1,100 ₪, שהרי נמצא שמקבל מוצר אחר בתמורה למוצר שסיכם לקנות בתחילה, אך אם אינו רוצה לקנות מוצר אחר, אלא רוצה שהמוכר יחזיר לו את הכסף בשווי של המוצר עכשיו, דהיינו 1,100 ₪ במזומן, דין זה שנוי במחלוקת הראשונים והאחרונים כנ"ל, וטוב להחמיר בזה.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ח מג-מד.

שאלה: אשתי רצתה לקנות מוצר שבמבצע ב-50 ₪ במקום 100 ₪, אך מאחר שנגמר למוכר המלאי של מוצר זה, אמר המוכר שבוע הבא יגיע מלאי נוסף ואם היא תשלם עכשיו היא תקבל לפי המחיר מבצע, היא שילמה על המוצר, ולאחר שבוע הגיעה לקחת מוצר מהמלאי החדש, אך המוכר אמר כי נגמר לו גם המלאי החדש, ומכיון שראה ברישומים ששילמה על מוצר זה נתן לה את עלות המוצר בסך 100 ₪. האם אין בזה איסור ריבית?

ביאורי איזהו נשך

תשובה: יש לדון מתחילה אם תשלום מראש (פסיקה) זה היה בהיתר. והנה כאן זהו תשלום מראש בהוזלה (פסיקה בהוזלה), שהרי המוכר מכר מוצר זה במחיר מוזל יותר מהמחיר הרגיל, ובזה אין היתר של "יצא השער", ומכיון שלא היה למוכר את המוצר אין בזה היתר של "יש לו".

ומכל מקום מכיון שהמוכר מסכים לשמור מחיר זה למי שמסכם עמו על הקנייה בשבוע זה, אף אם משלם לו בצ'ק דחוי או בכרטיס אשראי, ובצורת תשלום זו המוכר לא מקבל את הכסף לפני שנותן את המוצר ללקוח, ובכל זאת המוכר מוכן לשמור את מחיר המבצע של המוצר, ואם כן זה ראייה שההוזלה היא לא מחמת הקדמת התשלום אלא משום הפרסום על המבצע בשבוע זה, ולכן אין איסור בעיקר סיכום זה.

נמצא שבמקרה זה שבתחילה שילמה מראש בשביל לקבל סחורה מסויימת, ולאחר מכן המוצר התייקר מותר למוכר לתת לו את המוצר היקר, אך אם המוכר אינו רוצה לתת לה את המוצר היקר אלא רוצה לתת לה כסף כשווי המוצר עכשיו, נחלקו בזה הראשונים אם מותר או לא, ולהלכה השו"ע הביא את ב' הדעות, ונחלקו האחרונים בהכרעת ההלכה בזה, וטוב להחמיר בזה.

דף סג ע"ב

קניה בתשלום מראש בהוזלה (פסיקה בהוזלה)

גמרא: ואמר רב נחמן האי מאן דיהיב זוזי לקיראה וקא אזלי ארבע ארבע ואמר ליה יהיבנא לך חמש חמש, איתנהו גביה שרי ליתנהו גביה אסור.

ביאורי איזהו נשך

מבואר בגמרא שהמקדים לשלם על חפצים ועדיין לא קיבל אותם, ומחמת שמשלם מוקדם המוכר מסכים למכור לו בזול, יש בזה איסור ריבית, משום שמה שהקונה מקדים את התשלום למוכר נידון כהלואה, ומחמת שהקונה הלואה למוכר מסכים המוכר למכור לו בזול, ואסור.

מכל מקום אמר רב נחמן שב"ש לו" מותר, דהיינו שאם יש למוכר ברשותו כבר עכשיו את כל החפצים שהתחייב למכור לקונה מותר, משום שעל ידי זה נחשב כאילו החפצים נמכרו כבר עכשיו לקונה, ונמצא שאין כאן כל הלואה מהקונה למוכר, ואין איסור במה שמוזיל לו. והוסיפה הגמרא שכל ההיתר הוא אם החפצים ברשות המוכר ממש, אבל אם אחרים חייבים לו את החפצים ועדיין לא גבה מהם, לא נחשב שיש לו בשביל להתיר פסיקה בהוזלה, ואסור.

מצוי כיום הרשמות לחוגים, קורסים, קייטנות וכדו', שמפרשים שתינתן הוזלה למי שמשלם מראש, והנה אם ההוזלה ניתנת למי שמקדים להירשם אף אם אינו משלם מראש, ודאי שמותר, אף אם חלק מהאנשים בפועל משלמים בשעת ההרשמה ויש כאן הקדמת תשלום, שהרי ההוזלה היא לא מחמת ההלואה שבהקדמת התשלום, אלא מחמת ההרשמה המוקדמת.

אולם גם אם ההוזלה ניתנת רק למי שמסדיר תשלום מראש, אם ניתן לשלם בצ'ק דחוי, אם כן זה מוכיח שההוזלה היא לא על הקדמת התשלום, שהרי בצ'ק דחוי [הרשום "למוטב בלבד"] המארגנים לא יקבלו את התשלום מוקדם יותר, ולכן לא רק למשלם בצ'ק דחוי מותר לקבל הנחה זו, אלא גם למי שמשלם במזומן מותר, משום שהרי מוזילים גם למי שלא שילם מראש.

כמו כן ישנם מקרים שההוזלה ניתנת משום הקניה המרוכזת ולא משום הקדמת התשלום, לדוגמא: אין איסור בקניית כרטיסיית נסיעות באוטובוס, או של צילומי מסמכים, פיתוח תמונות וכדו', למרות שמשלמים עכשיו על כל הכרטיסיה ובפועל משתמשים רק בחלק ממנה, משום שהמוכר אינו מוזיל

ביאורי איזהו נשך

בגלל הקדמת התשלום אלא בגלל הקנייה המרוכזת, דהיינו שמי שקונה ממנו הרבה נסיעות / צילומי מסמכים וכדו', הוא מוזיל לו במחיר.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ט.

שאלה: בתי חזרה מבית הספר עם דף פירסום כי מתקיימים בבית הספר חוגים בשעות אחה"צ, וניתן להירשם במזכירות בית הספר, במודעה היה פירוט העלויות, ונכתב כי המקדימים להירשם עד סוף השבוע עלות החוג הוא 300 ₪, אך לאחר מכן העלות היא 330 ₪, האם יש בזה איסור ריבית?

תשובה: מבואר בשו"ע שאף באופנים שמותר לשלם מראש ולקבל הוזלה מחמת כן, אך אם המוכר מפרש שהוא מוזיל רק מחמת הקדמת התשלום אסור. ולכן כאן שמפרשים שתינתן הוזלה למי שנרשם מוקדם אסור.

אך כמובן שאם ההנחה ניתנת גם למי שנרשם עד זמן מסויים אפילו אם אינו משלם מוקדם, מותר לקבל את ההנחה אף אם משלם בשעת הרישום, שהרי ברור שההנחה היא לא מחמת התשלום המוקדם [דהיינו ההלואה] אלא מחמת ההרשמה המוקדמת.

וכן אף אם אין אפשרות להירשם בלא סידור התשלום, אך ישנה אפשרות לשלם בכרטיס אשראי או צ'ק דחוי לזמן תחילת החוגים, גם בזה אין איסור, שהרי מי שמשלם בכרטיס אשראי או בצ'ק דחוי הנהלת בית הספר לא מקבלת ממנו את הכסף לפני תחילת החוגים, ואם כן ההוזלה היא לא מחמת ההלואה שמלוים להנהלת בית הספר, אלא מחמת הרישום המוקדם, ולכן אף אם משלם בכסף מזומן אין איסור במה שמוזילים לו מחמת הרישום המוקדם.

ביאורי איזהו נשך

אך ודאי שאם זמן הרישום הוא מוגבל, וישנו חילוק בגובה התשלום, שאם משלם בזמן הרישום מקבל הנחה, אך אם משלם אחרי זמן משלם מחיר גבוה יותר, ודאי שההנחה היא מחמת הקדמת התשלום, ואסור בכל אופן.

תשלום מראש (פסיקה בהוזלה) בדבר שאין לו מחיר ידוע

תוס': כד"ה ואמר וכו', וי"ל כיון דלזלי הכא ד' בזוזא הוי כאילו פירש אס מעכשיו בפחות וכו'.

מבואר בתוס' דכל איסור תשלום מראש על מוצר אם אין למוכר מוצר זה ולא יצא השער, הוא רק בדברים שיש להם מחיר ידוע, שמחמת שרואים שהמוכר משאיר לו את המחיר הישן ומספק את הסחורה בכל הכמות למרות שהמחיר התייקר, ניכר שיש כאן תוספת בגלל שהקונה הקדים לשלם למוכר. אולם אם אין למוצר מחיר ברור מותר להקדים ולשלם עליו, ואף לקבל הנחה מחמת התשלום מראש, משום שאף אחרי שיקבל את המוצר לידי לא יראו כאן שקיבל תוספת בגלל ששילם מוקדם, שהרי מחיר המוצר אינו ברור, ויתכן לומר שזה מחיר המוצר ואין כאן הוזלה, ולא אסרו חכמים אם התוספת אינה ניכרת.

לדוגמא: המזמין ארון ספרים [לא סטנדרטי], תפירת שמלה, וילונות יוקרתיים וכדו', מותר לשלם עליהם מראש.

אך אם נותן לו הנחה מחמת כך ומוזיל לו הרבה בצורה משמעותית, דהיינו יותר מ-20%, שוב ניכר שיש כאן הוזלה, שהרי בדרך כלל המוצר לא נמכר כל כך בזול, וודאי שההוזלה היא בגלל שהקדים לשלם לו, ואסור.

ביאורי איזהו נשך

כל היתר זה בתשלום מראש בין בהוזלה ובין בשמירת המחיר מחמת הקדמת התשלום, הוא רק בתנאי שהמוכר לא מפרש שמוזיל לו בגלל ההקדמה של הכסף, ואף בפרסומות או בעיתונים וכדו' אסור לפרש שתינתן הנחה למשלם מראש או שמחיר החפץ זול יותר למשלם מראש, שאם מפרש כך שוב ניכר שיש כאן הוזלה בגלל הקדמת הכסף וההלואה, ואסור.

ולכן המזמין ארון ספרים [לא סטנדרטי] מותר למוכר לעשות לו הנחה כאשר משלם מראש, אולם אסור למוכר לומר לו "אם תשלם מראש המחיר 3,000 ₪, אך אם תשלם כשיגיע הארון המחיר 3,300 ₪", ואף אם אומר לו "אם תשלם מראש תקבל הנחה" אסור.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ח מד, פרק ט יד-יט.

דף סד ע"ב

השתמשות בחפצי הלווה, מכירה וקניה ברווח

משנה: המלוה את חבירו לא ידור בחצרו חנם, ולא ישכור ממנו בפחות, מפני שהוא רבית.

מבואר במשנה שאסור ללווה לעשות טובות למלוה, וכגון לתת לו לגור בדירתו בחינם, או להשאיל לו כלים שלא היה רגיל להשאילם לו. ואפילו אם משכיר לו את הדירה אלא שאינו לוקח ממנו דמי שכירות מלאים, אלא מוזיל לו בדמי השכירות בגלל שהלוה לו, אסור, שאף זה רבית.

וכמו כן אסור ללווה למכור למלוה חפצים בהוזלה מחמת שהלוה לו, ולכן אם יש ללווה חנות אסור לו להוזיל למלוה במחיר המוצרים, אולם כמובן שאם

ביאורי איזהו נשך

עושה מבצע ומוזיל לכל הלקוחות את מחיר המוצרים, מותר לו למכור אף למלוה באותו מחיר.

וכן אסור ללווה לעבוד עבור המלוה בחינם, כגון לתקן לו מוצרי חשמל וכדו', ואפילו אם המלוה משלם לו בתמורת העבודה אסור ללווה להוזיל את המחיר מחמת ההלואה.

וכן אסור ללווה לקנות חפצים מהמלוה במחיר גבוה יותר בגלל שהלוה לו, לדוגמא: חלפן כספים שהלוה לחבירו, אסור ללווה לקנות אצלו דולרים במחיר גבוה יותר מהמחיר הרגיל.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ג ד-י.

שכנים וידידים הרגילים להשאיל חפצים ולתת מתנות

תוס': כד"ה חבל וכו', וי"ל דדוקא במילי דפרהסיא וכו', ועוד י"ל דדוקא לדור שלא מדעת חבירו אסור וכו'.

מבואר בתוס' שאם הלווה רגיל להשאיל כלים אלו לכל שכניו וידידיו מותר לו להשאילם אף למלוה, אולם ישנם אופנים שחכמים אסרו על אף שמשאיל דברים אלו לאחרים.

א. בפרהסיא: אסור ללווה לתת למלוה דברים בפרהסיא, אף אם ידוע לכולם שהם ידידים ואוהבים, ולכן אסור ללווה לקנות עליה לתורה עבור המלוה, וכן אסור ללווה לפרסם ברכת "מזל טוב" בעיתון על שמחה בבית המלוה.

אולם אם הלווה היה רגיל לעשות דבר זה למלוה כמה פעמים לפני ההלואה, מותר לו להמשיך ולעשות כן אף לאחר ההלואה, ולכן אם הלווה קנה כבר

ביאורי איזהו נשך

כמה פעמים עליה עבור המלוה בבית כנסת זה, מותר ללווה לקנות לו שוב עליה עבורו אף לאחר ההלוואה, וכן אם הלווה כבר פירסם כמה פעמים ברכת "מזל טוב", מותר לו להמשיך ולפרסם כך אף לאחר ההלוואה.

ב. השתמשות בלי רשות: אסור למלוה להשתמש בחפצי הלווה בלי רשותו, אפילו אם מכיר את הלווה זמן רב ויודע שהיה נותן לו להשתמש בחפץ זה אף לולי ההלוואה, משום שנראה שהמלוה סומך על כך שהלווה לא יקפיד מחמת ההלוואה.

אולם אם המלוה רגיל להשתמש בחפצי הלווה בלי רשותו גם לפני ההלוואה, מותר לו להמשיך ולהשתמש בהם אף לאחר ההלוואה.

כמו כן אם הלווה היה רגיל לפני ההלוואה לתת מתנות למלוה, כגון בעת שמחה משפחתית, מותר לו להמשיך כהרגלו ולתת לו מתנות. אך כמובן שאסור לו להוסיף ולתת לו טובות ומתנות שלא היה נותן לו לולי ההלוואה.

[בפוסקים נתבארו עוד אופנים שחכמים אסרו, **ג. מתכוין להלוואה:** אם הלווה מתכוין כעת להשאיל כלים אלו גם מחמת ההלוואה, וכל שכן אם אומר לו בפירוש שזה בגלל ההלוואה, אסור, למרות שהוא רגיל לעשות כך לכל שכניו וידידיו אף אלו שלא הלוו לו. **ד. בשעת פרעון:** אם הלווה נותן לו מתנה בשעת פרעון החוב, אסור, למרות שהוא רגיל לתת מתנות אלו לכל שכניו וידידיו אף שלא הלוו לו כלל, ואף הוא לא מתכוין לעשות זאת מחמת ההלוואה].

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ה א-יג.

שאלה: ראובן תיכנן נסיעה לחו"ל לנופש, ולצורך כך לווה משכינו שמעון סכום כסף למימון הנסיעה, לקראת זמן הנסיעה לחו"ל פגש ראובן את שכנו שמעון ונתן לו את מפתחות הרכב, ואמר לו: "הרי הרכב שלי לא יהיה בשימוש בזמן

ביאורי איזהו נשך

שאני אהיה בחו"ל, עדיף שאתה תשתמש בו", האם מותר לשמעון להשתמש ברכב או שיש בזה איסור ריבית?

תשובה: על אף שמצאנו שמותר לשכנים וידידים שהיו רגילים לתת מתנות גם בלי ההלואה להמשיך ולתת אותם מתנות אף לאחר ההלואה, והרי מצוי ששכן הנוסע לחו"ל נותן לשכינו את רכבו לשימוש לאותם ימים שהוא יהיה בחו"ל, אך במקרה זה שראובן לוו משמעון, ורוצה לתת לו כעת את רכבו, מכיון שכולם מכירים את הרכב של ראובן, נמצא שנותן לו תוספת על ההלואה בפרהסיא, והרי זה אסור על אף שגם לולי ההלואה היה נותן לו.

דף סה ע"א

הקדמה ואיחור בתשלום שכירות

משנה: מרבין על השכר וכו', כיצד השכיר לו את חצירו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי וכו'.

מבואר במשנה שמותר למשכיר דירה להציע שני מחירים, כלומר שאם השוכר ישלם את דמי השכירות מראש, דהיינו בתחילת תקופת השכירות, יקבל מחיר זול יותר, אך אם ישלם בסוף השכירות ישלם מחיר יקר יותר, [על אף שבמכירה אסור לעשות כך, כמבואר בהמשך המשנה, וכמו שיבואר להלן]. כל זה בתנאי שזמן התשלום בתחילה או בסוף, הוא בתוך תקופת השכירות.

סיבת ההיתר הוא משום שלפי הדין זמן התשלום של שכירות הוא בסוף תקופת השכירות, [בשונה מקניית חפץ, שזמן התשלום האמיתי הוא מיד כשהקונה מקבל את החפץ לרשותו], ואם כן המחיר האמיתי של השכירות הוא לפי גובה המחיר בתשלום בסוף תקופת השכירות. ומכל מקום מותר להקדים ולשלם

ביאורי איזהו נשך

בתחילת השכירות במחיר זול יותר, משום שבשעה שמשלם בתחילה הוא קונה את הבית מיד, [בשונה מהקדמת תשלום על חפץ (פסיקה), שאינו קונה את החפץ מיד, אלא רק כשהחפץ מגיע בפועל לרשותו], ושוב אין כאן הקדמה של תשלום, ואם כן אין כאן הלואה מהשוכר למשכיר שייאסר על המשכיר להוזיל לשוכר מחמת כך, שהרי הבית כבר נקנה לשוכר על ידי ששילם מראש את השכירות.

אולם אם כבר סיכמו שישלם את דמי השכירות בתחילת תקופת השכירות במחיר זול, ואף ערכו חוזה על כך, ולאחר מכן רוצה השוכר לשלם בסוף תקופת השכירות במחיר גבוה יותר, אסור, משום שהשוכר כבר התחייב לשלם מראש, ומה שעכשיו רוצה להתעכב ולשלם רק בסוף הוא כהלואה בין המשכיר לשוכר, ואסור לגבות משום כך מחיר יקר יותר.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יד א-יד.

קניה בתשלום מאוחר בתוספת מחיר (טרשא)

משנה: ואין מרבין על המכר וכו', מכר לו את שדהו ואמר לו אם מעכשיו וכו'. ובגמרא: אמר רב נחמן טרשא שרי וכו'.

מבואר במשנה שאם המוכר מציע שני מחירים עבור חפץ, אם ישלם מיד מחירו 1,000 ₪ ואם ישלם בעוד חצי שנה מחירו יהיה 1,200 ₪ אסור לקנות את החפץ במחיר 1,200 ₪ ולשלם עליו רק בעוד חצי שנה, והטעם משום שמה שהמוכר ממתין על קבלת התשלום הוא כהלואה של המוכר לקונה, ואסור לקונה להוסיף מחמת כן בתשלום על החפץ.

ובגמרא אמר רב נחמן שמכירה בהמתנה [טרשא] מותרת, ופירש רב נחמן שאף שבמשנה מבואר לאיסור, היינו דוקא במקום שהמוכר קצץ ופירש שני

ביאורי איזהו נשך

מחירים, שאם ישלם מיד ישלם 1,000 ₪ ואם ישלם לאחר זמן ישלם 1,200 ₪, שבזה מפורש כאן שמוסיף לו מחמת ההמתנה על התשלום, אך אם לא פירש שני מחירים אלא המוכר ידע שהקונה רוצה לשלם רק לאחר זמן ולכן מתחילה אמר לו שמחיר החפץ הוא 1,200 ₪, אין איסור, דחכמים הקילו להחשיב שזה הוא מחיר החפץ עצמו, ואין כאן תוספת בגלל ההמתנה על התשלום.

ולכן בזמנינו שרוב הקניות של מוצרים גדולים הם בהמתנה, משום שמשלמים בצ'קים דחויים או בכרטיסי אשראי שעובר זמן עד שהמוכר מקבל את הכסף, ומשום כך כשמבררים מחיר של מוצר המוכר מוסיף במחירו בגלל איחור התשלומים, אין בזה איסור לשלם את המחיר הגבוה, כל זמן שהמוכר לא פירש שבמזומן המחיר הוא נמוך יותר.

אך אם הקונה שאל את המוכר כמה יעלה המוצר אם ישלם במזומן, והמוכר מסכים למכור לו בפחות, שוב אסור לקונה לשלם את המחיר הגבוה כשברצונו לשלם בצ'ק דחוי או בכרטיס אשראי, שהרי הוא מוסיף למוכר מחמת ההמתנה על התשלום. אך אם הוא רוצה לשלם במזומן את המחיר המוזל, אין כל איסור, שהרי כיון שמשלם מיד אין כאן הלואה כלל מהמוכר, וזה המחיר האמיתי של החפץ.

דין זה שאסור להוסיף אם המוכר אמר מחיר גבוה לתשלום מאוחר ומחיר נמוך יותר לתשלום במזומן, הוא אף אם המוכר לא אמר כן במפורש, אלא נכתב כן במודעת פרסומת, או בתוית שעל גבי המוצר וכדו', דכיון שמפורש שני המחירים, יש איסור לשלם את המחיר הגבוה. וכן אם נכתב בפרסומת או בתוית שעל המוצר מחיר סתמי, ובדרך כלל המוכר מסכים לתת אפשרות לשלם בתשלומים, והקונה שאל מה מחיר המוצר אם ישלם במזומן, והמוכר הסכים למכור לו בפחות, שוב יש איסור לשלם את המחיר הגבוה. וכל שכן אם במודעת הפרסומת נכתב כי תינתן הנחה של כך וכך אחוזים למשלמים במזומן, שיש בזה איסור.

ביאורי איזהו נשך

לדעת רוב הפוסקים איסור זה הוא גם אם המחיר הגבוה הוא המחיר האמיתי של החפץ, אלא שהמוכר מסכים להוזיל למי שמשלם לו במזומן, מכל מקום אסור לקונה לשלם את המחיר הגבוה בתשלום מאוחר, שהרי הסיבה שהקונה משלם יותר ואינו קונה במזומן בזול, היא מחמת ההמתנה על התשלום. ולכן יש להזהר שאף מי שעושה מבצעים גדולים עם הנחות מיוחדות פחות ממחיר השוק, אם מתנה את ההנחה למי שמשלם במזומן בלבד, שוב אסור לקנות בצ'ק דחוי במחיר המלא.

כמו כן אם יש למוצר מחיר קבוע, בין אם נקבע על ידי פיקוח ממשלתי כגון לחם, חלב ומוצריו, תרופות מצויות וכדו', ובין אם נקבע על ידי החברה המייצרת, אסור למוכרו במחיר גבוה מחמת שהקונה רוצה לשלם מאוחר יותר, אפילו אם המוכר לא פירש לו שאם ישלם מיד יתן לו במחיר זול יותר, שמכיון שיש למוצר מחיר קבוע ניכרת התוספת במחיר בגלל ההמתנה.

בכל מקרה אסור למוכר לבקש תוספת גדולה בגלל שממתין על התשלום, דהיינו שאם מוסיף יותר מ-20% מערך המוצר, אסור, שגם בזה ניכרת התוספת מחמת ההמתנה על הכסף.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק י א-יח.

שאלה: שמואל נכנס לחנות רהיטים וביקש לברר את מחירה של ספה מסויימת, המוכר השיב כי היא עולה 2,200 ₪, לאחר מכן ביקש שמואל הנחה אם ישלם במזומן, והשיב לו המוכר כי אם יתן לו שטרות מזומנים ימכור לו ב-2,100 ₪, אך בסוף רוצה שמואל לקנות בצ'ק דחוי או בכרטיס אשראי במחיר 2,100 ₪, בטענה כי אסור למוכר להוסיף מחמת המתנת המעות ולמכור במחיר שאמר מתחילה 2,200 ₪.

ביאורי איזהו נשך

תשובה: שמואל צודק כי אסור למוכר להוסיף מחמת המתנת המעות לאחר שפירש שאם הלקוח ישלם במזומן ימכור לו ב-2,100 ₪, אולם עדיין המוכר לא חייב להסכים למכור לו בהקפה ע"י תשלום בצ'ק דחוי או בכרטיס אשראי, ואין הוא יכול לכופף את המוכר על זה, ולכן כיון ששמואל הקונה רוצה לשלם רק 2,100 ₪ עליו לשלם זאת במזומן.

דף סה ע"ב

דיני השתמשות בחפץ הנקנה

גמרא: תני רב ספרא ברבית דבי רבי חייא פעמים ישניהם מותרין פעמים ששניהם אסורין ופעמים שהמוכר מותר ולוקח אסור ופעמים שהלוקח מותר ומוכר אסור וכו'.

מבואר בגמרא שזכות השימוש בחפץ או בנדל"ן שייכת לבעלים של החפץ, ואם ישנה במכירה זו הלואה, בין אם הקונה הקדים לשלם ונמצא שהקונה הלוח את הכסף למוכר, ובין אם הקונה מאחר לשלם ונמצא שהמוכר מלווה את דמי החפץ לקונה, מותר לבעל החפץ להשתמש בו, אך אסור למלווה להשתמש בחפץ מחמת ההלואה, שהרי זו תוספת על ההלואה.

ולכן אם הקונה עדיין לא גמר לשלם על החפץ, וסוכם שכל זמן שלא יגמור לשלם לא יקנה את החפץ, נמצא שזכות השימוש בחפץ שייכת עדיין למוכר, ואסור לקונה להשתמש בחפץ, שהרי זה תוספת על ההלואה שנתן למוכר במה שהתחיל לשלם על החפץ למרות שעדיין החפץ לא עבר לרשותו.

וכפי המצוי היום בחוזה מכירת דירה, שנכתב במפורש שהקונה יקנה את הדירה רק לאחר כל התשלומים, נמצא שזכות השימוש בדירה שייכת עדיין למוכר, ואם הקונה ישתמש בה, בין למגורים ובין לצורך שיפוצים בדירה, יש

ביאורי איזהו נשך

בזה איסור ריבית, שהרי ניתן לו שימוש זה תמורת ההלוואה בכסף שנתן למוכר כתחילת תשלום על הדירה.

מאידך אם יפרשו שהחפץ נקנה לקונה מיד בתחילת התשלום, נמצא שזכות השימוש בחפץ שייך לקונה, ואסור למוכר להמשיך להשתמש בחפץ, שהרי זה ריבית על החוב שהקונה חייב לו בגמר התשלום על החפץ.

אולם אם יסכמו שהקונה יקנה בכל תשלום חלק מהחפץ כפי השווי של התשלום, נמצא שבכל תשלום שהוא החפץ שייך לשניהם, עד גמר כל התשלומים שהחפץ עובר לגמרי לרשות הקונה, אם כן על אף שעל פי דין לכל אחד מהם יש בינתיים זכות להשתמש בחלק מהחפץ כפי הערך השייך לו, אך מותר להם לסכם שאחד מהם ישתמש בכל החפץ, בין אם המוכר ימשיך להשתמש בכל החפץ ובין אם הקונה ישתמש בכולו, משום שאין כאן כל הלוואה, שהרי בכל תשלום חלק מהחפץ נקנה מיד לקונה, ואילו שאר החפץ שעדיין לא שילם עליו נשאר ברשות המוכר.

ישנו מקרה שאסור גם למוכר וגם לקונה להשתמש בחפץ, והיינו אם סיכמו שכאשר הקונה יגמור לשלם את כל דמי החפץ יקנה לו החפץ למפרע משעת תחילת התשלום. משום שנמצא שכרגע עדיין החפץ שייך למוכר וזכות השימוש בו שלו, אולם לאחר שהקונה יגמור לשלם את כל דמי החפץ יתברר שהחפץ היה שלו מתחילה וזכות השימוש היתה שלו.

נמצא שאם הקונה ישתמש בו יש כאן ריבית, אם בסוף הקונה לא יגמור לשלם על החפץ, שהרי הוברר שהחפץ שייך למוכר, ונתן לקונה להשתמש בו תמורת התשלומים הראשונים שנתן לו שהם הלוואה, שהרי בסוף לא קנה את החפץ. ואם המוכר ישתמש בחפץ, יש כאן ריבית אם בסוף הקונה יגמור לשלם על החפץ, שהרי הוברר שכבר מזמן משעת התשלום הראשון החפץ היה של הקונה, ומה שנתן למוכר להשתמש בו הוא מחמת שהמוכר המתין על התשלום של החפץ.

ביאורי איזהו נשך

לכן הם צריכים להפקיד את דמי השימוש בחפץ אצל אדם אחר, דהיינו שאם הקונה משתמש בינתיים בחפץ, הוא יפקיד את שווי השימוש אצל אדם אחר, ואם בסוף הקונה לא יגמור לשלם על החפץ אותו אדם יתן למוכר את דמי השימוש המופקדים בידו, שהרי הוברר שהחפץ היה שייך למוכר ודמי השימוש שייכים לו, אך אם הקונה יגמור לשלם ונמצא שהחפץ היה שייך לו מתחילה, הוא יקבל חזרה את דמי השימוש שהפקיד אצל אותו אדם. וכן אם המוכר משתמש בינתיים בחפץ, הוא יפקיד את שווי השימוש אצל אדם אחר, ואם בסוף הקונה יגמור לשלם על החפץ אותו אדם יתן לקונה את דמי השימוש המופקדים בידו, שהרי הוברר שהחפץ היה שייך לקונה ודמי השימוש שייכים לו, אך אם הקונה לא יגמור לשלם ונמצא שהחפץ היה שייך למוכר מתחילה, הוא יקבל חזרה את דמי השימוש שהפקיד אצל אותו אדם.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יא יג-כב.

מכירה המתבטלת (מקח החוזר)

גמרא: מכר לו בית מכר לו שדה ואמר לו לכשיהיו לי מעות החזירם לי אסור.

מבואר בגמרא שכל מכירה של נדל"ן ושאר חפצים שאינה מכירה לחלוטין מכל סיבה שהיא, בין אם היה תנאי במכירה שהמוכר או הקונה יכולים לחזור בהם, ובין אם התברר אח"כ שהמכירה היתה מקח טעות, יש בה איסור ריבית, משום שעל ידי ביטול המכירה נמצא שהכסף ששילם הקונה אינו אלא הלואה, והמוכר דינו כלוה, ולכן אסור למוכר לתת שום תוספת לקונה. ובנוסף לכך, גם השימוש בחפץ עדיין שייך למוכר, ואסור לקונה להשתמש בו כל זמן שהמכירה אינה מוחלטת, אלא עליו לשלם על השימוש בחפץ.

ביאורי איזהו נשך

כמו כן אם הקונה מצא פגם בחפץ ומחזירו לחנות, הרי התברר שלא היתה מכירה שהרי החפץ פגום, ולכן אסור למוכר לפצות אותו בפיצוי כל שהוא יותר ממה ששילם.

מצוי כיום בקניית מוצרים שהתברר שהיו פגומים, וכאשר מתלוננים לחברה המייצרת היא שולחת פיצוי לקונה, בזה אין כל איסור ריבית, משום שאף על פי שהתברר שהמכירה התבטלה משום שהמוצר היה פגום, אולם מכיון שהמוכר הוא הלווה, ואילו מי שנותן את התוספת אינו בעל החנות אלא החברה היצרנית, אם כן אין הריבית מהלווה למלוה, ואין בזה איסור.

מלבד זאת, אף אם בעל החנות נותן פיצוי ונותן תוספת מעבר לדמי המכירה, מצוי שעושים זאת בשביל לפצות על העגמת נפש שהיתה לקונה, או כדי לשמור על השם הטוב של החנות, ולא משום ההלוואה שהיתה כאן, שהרי גם למי שקנה בצ'ק דחוי המוכר יפצה אותו כך, על אף שלא היתה כאן הלוואה כלל. ולכן אף מי שכבר שילם למוכר במזומן, מותר לקבל תוספת זו.

במקרים רבים מצוי שאף שניתן להחזיר את המוצר לאחר כמה ימים, המוכר אינו מחזיר כסף אלא רק זיכוי לקניית מוצרים אחרים בחנות, ובזה אין איסור בשימוש במוצר [בהסכמת המוכר], משום שכיון שאינו מקבל כסף בחזרה, הרי בכל מקרה יש כאן מכירה, ואין כאן הלוואה כלל, ולכן אין בזה איסור.

בשנים האחרונות נקבע "חוק החזרת מוצרים", שניתן להחזיר מוצר כמה ימים לאחר קנייתו ולקבל מהמוכר חזרה את הכסף ששולם לו, ואף בזה שייך דין מכירה המתבטלת אם השתמש במוצר, [כגון כלי נוי שהניחו על גבי השולחן, שכלפי המוכר אינו נחשב לחפץ משומש, ומכל מקום הקונה נהנה מהחפץ], אך מכיון שהחוק קובע שלא מחזירים את התשלום במלואו, אלא רק 95% מהתשלום, שוב אין בזה איסור, שה-5% מהכסף שנותר אצל המוכר הוא תשלום על השימוש במוצר.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יב.

שימוש במשכון (משכנתא)

גמרא: אמר רבא בריה דרב יוסף משמיה דרבא האי משכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכיתא, וצורבא מדרבנן אפילו בנכיתא לא ניכול וכו', היכי שרי למיכל שרי כי משכנתא דסורא, דכתבי בה הכי במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף.

מלוה שקיבל משכון כדי לבטח את ההלוואה אסור לו להשתמש במשכון במשך זמן ההלוואה, משום ששימוש זה שווה כסף, ונמצא שמקבל תוספת עבור ההלוואה והרי זה ריבית. אמנם אם המלוה משלם מחיר מלא עבור השימוש במשכון מותר בכל ענין.

אם אינו משלם מחיר מלא אלא מנכה מהחוב תשלום סימלי שהוא פחות מהשווי האמיתי של שימוש זה, לדעת השו"ע אינו מותר אלא אם כל החוב נהפך לתשלום עבור השימוש במשכון, כלומר שבסוף תקופת ההלוואה לא ידרוש מהלווה תשלום נוסף לפריעת החוב, אלא כל החוב ינוכה ע"י השימוש במשכון שהמלוה קיבל. וכגון שהלוה לו 10,000 ₪, וקיבל במשכון מחסן לשימוש ל-20 שנה, ועבור כל שנה מנכה לו 500 ₪ מהחוב, שנמצא שלאחר 20 שנה נפרע כל החוב והלווה אינו חייב לו כלום. אפשרות זו נקראת בגמרא "משכנתא דסורא".

אך לדעת הרמ"א אף אם לא כל החוב מנוכה ע"י השימוש במשכון, אלא רק מנכה לו חלק מהחוב ע"י השימוש במשכון מותר. וא"כ במקרה הנ"ל מותר אף אם יסכמו שישתמש במחסן במשך 10 שנים בלבד, וינכה לו 500 ₪ מהחוב עבור כל שנה, שנמצא שלאחר 10 שנים הלווה חייב עדיין למלוה 5,000 ₪. אפשרות זו נקראת בגמרא "משכנתא בנכיתא".

פרטי ההלכות שו"ע יו"ד סי' קעב.

עיסקא

משנה: אין מושיבין חנוני למחצית שכר וכו'.

מבואר בגמרא לקמן (דף קד ע"ב), כי המקבל ממון מחבירו בשביל להתעסק בו ולחלוק ברווחים, דין הממון שחציו הוא הלואה וחציו הוא פקדון, ולכן אחריות הממון מתחלקת בין הנותן למקבל, שהרי על החצי שהוא הלואה המקבל מתחייב בכל האחריות, שאף אם הממון הופסד מוטל עליו לפרוע את ההלואה, כדין לווה שחייב לפרוע את חובו אף אם נאנס הממון בידו, אך על החצי שהוא פקדון, האחריות מוטלת על הנותן, כדין כל פקדון שנאנס בידי השומר שהבעלים מפסידים.

משום כך אף הרווחים שנוצרו מממון זה מתחלקים בין הנותן למקבל, שהרי הרווחים של החצי הלואה שייכים למקבל, שהרי הוא לווה אותם, ואסור לו לתת אפילו חלק מרווחים אלו לנותן, שהרי זו ריבית, אך הרווחים מהחצי פקדון הם של הנותן, שהרי ממון זה נשאר עדיין בבעלותו, ואף הרווחים הם שלו.

במשנה ובסוגיית הגמרא כאן הנידון הוא לענין שכר הטירחה של המתעסק, שהרי יש כאן איסור ריבית בזה שהמקבל מתעסק בחצי פקדון השייך לנותן, משום שאנו רואים שרק מחמת שהנותן הלווה לו חצי מהממון, הוא מסכים להתעסק עבורו בחצי הפקדון שבידו.

ולכן תקנו שהנותן יתן למקבל [-המתעסק] שכר טירחה, אמנם חכמים הקלו שאינו צריך לתת לו את כל השכר טירחה המקובל בשוק על עבודה כזו. ומצינו כמה וכמה סוגי שכר עבור זה, במשנה מבואר שנותן לו שכר כפועל בטל, ובגמרא מבואר שיכול לסכם עמו שיקבל יותר אחוזים ברווחים של העיסקא, או לחילופין אם העיסקא תפסיד הנותן יפסיד אחוזים יותר גבוהים,

ביאורי איזהו נשך

וכן יכולים לקצוץ מראש על שכר כל שהוא עבור כל תקופת ההתעסקות בממון זה.

שאלה: חברי מתעסק בקניית רכבים יד שניה, ולאחר שמשפץ אותם מוכרם לאחרים במחיר גבוה יותר, הוא הציע לי שאשקיע אצלו כסף לקניית רכבים ונחלוק ברווחים, דיברנו כי לצורך כך יש לעשות 'היתר עיסקא', אולם יום אחד הוא פגש אותי ושאל אם יש לי כסף מזומן, משום שיש לו הזדמנות לקנות כעת רכב בזול, נתתי לו סך 10,000 ₪ לקניית הרכב, ומחמת המהירות לא ערכנו 'היתר עיסקא', לאחר שחברי שיפץ את הרכב הוא מכר אותו ב- 13,000 ₪, האם מותר לי לקבל חלק מהרווחים של 3,000 ₪?

תשובה: זהו דין עיסקא המבואר במשנה ובסוגיית הגמרא, ולכן צריך לברר בתחילה מה היה הסיכום ביניהם לענין אחוזי האחריות על הרכב שעל המקבל [- המתעסק, הקונה רכבים ומשפץ אותם] באם יהיו נזקים, וכן לגבי חלוקת הרווחים.

אם האחריות במקרה נזק או הפסד ברכב היתה מוטלת על המקבל והנותן בשוה, נמצא שחצי הוא הלואה ולכן המקבל מתחייב באחריות חצי זה, וחצי הוא פקדון ולכן הנותן מתחייב באחריות חצי זה.

ולכן אם סוכם כי הנותן יקבל 40% מהרווח, ואילו המקבל יקבל 60% מהרווח, מכיון שהנותן מקבל את חלקו ברווחים רק כנגד מה שמקבל עליו אחריות, דהיינו שחלק זה הוא פקדון בידי המקבל ולכן האחריות על הנותן, ומנגד המתעסק קיבל אחוזים נוספים מהנותן, שהם שכר הטירחא על שטרח בחלק הפקדון של הנותן, ולא עשה זאת עבור זה שקיבל 5,000 ₪ בהלואה, ולכן מותר להם לחלוק את הרווחים כפי מה שהתנו מראש, דהיינו שהנותן יקבל

ביאורי איזהו נשך

סך 1,200 ₪ מהרווחים, ואילו המקבל [- המתעסק] יקבל סך 1,800 ₪ מהרווחים.

היתר עיסקא

לפני למעלה מ-400 שנה, ראו חכמים כי ישנם קשיי פרנסה רבים, ואנשים אינם מוכנים לתת כספים לחבריהם בדרך עיסקא, מחשש שמא יפסידו את החצי פקדון שבידי חבריהם, ולכן מלואים כסף בריבית ועוברים על איסורי תורה, לכן תיקנו דרך שיוכלו להלוות את כספם ולקבל ממנו רווחים, ומאידך לא יכשלו באיסורי ריבית.

מהר"ם מקראקא [רבי מענדיל זצ"ל שהיה בתחילה אב"ד לודמיר ואח"כ אב"ד קראקא, בזמן הלבוש והסמ"ע] תיקן כי מלבד כל דיני עיסקא הנ"ל, לענין האחריות וחלוקת הרווחים וקבלת שכר טירחה, ישנו תנאי נוסף כי המקבל יהיה נאמן לטעון שהקרן של החצי פקדון הופסדה רק אם יביא עדים על כך, אולם אם לא יטען על הפסד הקרן אלא יטען שרק לא היו רווחים מהעיסקא, לא יהיה נאמן בלי שבועה, [אך אסור לחייבו להביא עדים על כך שלא היו רווחים, שהרי זה דבר שאי אפשר לקיימו - שהעדים ידעו האם נוצרו רווחים מעיסקא זו או לא, ואם מתחייב דבר שאי אפשר לקיימו התנאי עצמו הוא ריבית, שהרי עושה כך בגלל חצי הממון שבהלוואה אצלו, אך על הפסד הקרן עצמה יכולים העדים לדעת, ואין איסור להתנות ולחייבו להביא עדים על כך].

עוד פרט הוסיפו ב'היתר עיסקא', והוא 'דמי התפשרות', דהיינו שהנותן והמקבל יכולים לסכם על סכום ידוע מראש שיתכן שהעיסקא תרויח, ומסכמים שאם המקבל ישלם את הסכום שסוכם עליו מתחילה כ'דמי התפשרות', הוא נפטר משבועה והוכחה שהכספים לא הרויחו יותר, ומאידך

ביאורי איזהו נשך

אף הנותן מסכים שאף אם באמת היו יותר רווחים מכספים אלו, הם של המקבל, ואין לנותן תביעה על זה.

בשנים האחרונות הוסיפו עוד פרט בכדי לִבְטַח את רווחי הנותן, כי המקבל מקנה לנותן את כל נכסיו לצורך עיסקא זו, דהיינו שאף אם קיבל כסף לצורך עיסקא מסויימת הוא מקנה לנותן את כל נכסיו, כגון דירת מגורים, מניות וכדו', ואם אחד מהנכסים ירויח הוא יתן לנותן את חלקו ברווחים.

חשוב מאד לוודא כי הנותן והמקבל הבינו את עקרונות התנאים ב'היתר עיסקא', משום שיש מרבותינו האחרונים שסוברים כי אם הם אינם מבינים זאת, לא מועיל ה'היתר עיסקא' אף אם חתמו שניהם על השטר, וכל שכן אם לא חתמו על כך אלא סיכמו זאת בעל פה.

פרטי הלכות היתר עיסקא, "רבית הלכה למעשה" פרק כ.

דף סט ע"ב

השכרת כסף וכלים

גמרא: מרא הדרא בעינא וידיע פחתיה, זווי לא הדרי בעינייהו ולא ידיע פחתיה.

מבואר בגמרא שאף על פי שמותר להשכיר כלים אך אסור להשכיר כסף, ואין המלוה בריבית יכול לומר שאין כאן "הלואה" אלא "השכרת כסף" כמו שמותר להשכיר כלים וכדו', ואפילו אם המשכיר כסף יקבל עליו אחריות אונס, כלומר שאם הכסף יאנס יפטר השוכר [-הלווה] מלשלם, כמו שמשכיר כלים מקבל עליו אחריות שאם הכלי נאנס ונשבר השוכר פטור מלשלם.

ביאורי איזהו נשך

ביאור החילוק הוא, שבהשכרת כלים הכלי עצמו חוזר למשכיר, ואילו השוכר אינו יכול למוכרו ולהחזיר למשכיר כלי אחר, ונמצא שהכלי עדיין ברשות המשכיר, ואין כאן הלואה, ומותר לו לקבל את דמי השכירות ואין בזה משום ריבית. אך בכסף השוכר [-הלווה] מוציא את הכסף ומחזיר כסף אחר, ונמצא שהכסף יצא מרשות המלווה ועכשיו הוא ברשות הלווה, ולכן אסור לתת תוספות משום ריבית.

חילוק נוסף, שבהשכרת כלים המשכיר מפסיד את הבלאי של השימוש בכלים, ולכן מותר לו לקבל כסף שכירות, כיון שמזה שהמשכיר מפסיד את הבלאי מוכח שהכלי עדיין ברשותו ולא עבר לרשות השוכר, ולכן אין כאן הלואה שיהיה אסור לקבל תוספת משום ריבית. אך בהשכרת כסף אין בלאי שהמשכיר מפסיד, שהרי השוכר מחזיר לו כסף באותו שווי שקיבל, ולכן אין הוכחה שהכסף עדיין ברשות המשכיר, ושוב אסור לו לקבל תוספות משום ריבית.

נמצא שההיתר להשכיר כלים ולקבל דמי שכירות, הוא דוקא בא' מב' האופנים, א] כשאסור לשוכר להוציא את הכלי ולהחזיר כלי אחר, ב] כשיש בלאי מחמת השימוש בכלי.

ולכן השוכר כלי עבודה או רכב וכדו' שמצוי בהם בלאי, מותר לשלם דמי שכירות אפילו אם המשכיר נותן לו רשות למוכרו ולהחזיר כלי או רכב אחר, דכיון שיש בזה בלאי מותר לשלם את דמי השכירות. אך השוכר מטבע סגולה או כלי זהב לנוי שאין בהם בלאי, אם המשכיר אינו מרשה לשוכר למוכרו ולהחזיר חפץ דומה אחר, מותר לשלם דמי שכירות, ואם המשכיר מרשה לשוכר למוכרו ולהחזיר אחר אסור לשלם דמי שכירות, שהרי אין כאן בלאי והמשכיר נותן רשות לשוכר למכור את החפץ, ואפילו אם בסוף השוכר לא מכר את החפץ אסור לשלם דמי שכירות, כיון שיש לו רשות למכור את החפץ.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יג א-ה.

ביאורי איזהו נשך

ריבית מאדם אחר למלוה

גמרא: אמר רבא שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי ואוזפיה לפלניא זוזי, לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה.

מבואר בגמרא שמותר לאדם לתת כסף לחבירו בשביל שחבירו יסכים להלוות לאדם אחר, ואפילו שלמעשה מתרבה ממון המלוה בגלל הלואה זו, אך מכל מקום כיון שהתוספת לא הגיעה מיד הלווה למלוה, אלא אדם אחר הוא שהוסיף למלוה בשביל שילוה, אין בזה איסור.

אמנם כל זה דוקא אם אותו אדם נתן את הכסף מעצמו, אך אם הלווה נתן לו כסף בשביל שיתנו למלוה, אסור. וכן אף אם לאחר שנתן את הכסף למלוה חזר הלווה ונתן לאותו אדם את מה שנתן למלוה, אסור.

וטוב להחמיר שהלווה גם לא יבקש מאדם אחר שיתן כסף למלוה בשביל שילוה. אך מותר ללווה לבקש מאדם אחר שיבקש מהמלוה שילוה לו, ואפילו אם בסוף אותו אדם נותן כסף למלוה בשביל כך, אין בזה איסור.

כמו כן טוב להחמיר שהלווה לא יאמר למלוה "פלוגי יתן לך רבית, בשביל שתלוה לי", אלא הלווה לא ידבר עם המלוה על זה.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ז א-ה.

שאלה: ישנו גמ"ח שמפרסם שכל מי שנותן להם תרומה על סך מסוים, יהיה לו זכות לקבל הלואה בפריסה נוחה בזמן שיחתן ילדים. האם אין בזה איסור ריבית?

ביאורי איזהו נשך

תשובה: ישנם הרבה גמחי"ם בזמנינו שעושים כך על פי ההיתר המבואר בגמרא כאן, דהיינו שאינם מתחייבים לתת הלואה לאב המשיא את בנו, אלא הם מתחייבים לתת הלואה לבן שמתחתן, וכפי המבואר בגמרא אין בזה איסור, שהרי האב הוא נותן תרומה לגמ"ח בשביל שילוו כסף לבנו.

אמנם אסור לבן לחזור ולתת לאביו את הסכום כסף שנתן כתרומה בשביל שהבן יקבל הלואה, שבזה נראה שהוא שלח את אביו לתת את הכסף לגמ"ח בשביל שהוא יקבל הלואה.

ריבית מהלווה לאדם אחר

גמרא: ואמר רבא שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה שקיל לך ארבעה זוזי ואמור ליה לפלוני לאוזפן זוזי, מאי טעמא שכר אמירה קא שקיל.

מבואר בגמרא שמותר לאדם לשלם לחבירו כסף בשביל שידאג לו להלוואה מאדם אחר, והיינו משום שהרי אותו אדם שקיבל את הכסף אינו מלווה לו כלל, אלא לוקח שכר טירחה על מה שמבקש מאדם אחר להלוות לו.

אך אסור למלווה לקבל מאותו אדם כסף, שמא יבואו להערים ומלכתחילה הלווה יתן את הכסף לאותו אדם בשביל שיתן אותו למלווה, דזו היא ריבית גמורה. ולכן אף אם לא סיכמו כך מתחילה, אסור לאותו אדם לתת למלווה כסף.

כל היתר זה הוא דוקא אם הלווה מעצמו נתן את הכסף לאותו אדם, אך אם המלווה אומר לו כי אם רוצה לקבל ממנו הלוואה צריך לתת כסף לאדם אחר, כגון שהמלווה רוצה להנות את קרובו או ידידו, ומשום כך אומר לתת להם

ביאורי איזהו נשך

כסף, ואפילו אם המלוה אומר ללווה לתת כסף לצדקה וכדו', אסור, משום שנחשב כאילו המלוה קיבל את הכסף שניתן בציוויו לאותו אדם או לצדקה.

ולכן יועץ משכנתאות מותר לו לקבל כסף על עבודתו שטורח להשיג הלואה נוחה מהבנק, משום שהוא מקבל כסף על טירחתו ועבודתו בזה, ואינו משלם חלק מהכסף לבנק שמלוה כסף.

פרטי החלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ז ו-יב.

שאלה: אדם שקיבל צ'ק מחבירו ורוצה לפורטו ולקבל כסף מזומן, ניגש לגבאי צדקה שידוע שיש לו כסף מזומן, ומבקש ממנו שיפרוט לו את הצ'ק, אולם הגבאי צדקה מסכים לעשות זאת אם הפורט יתן סכום כל שהוא לצדקה, האם יש בזה איסור ריבית, או שלכל הפחות בקופת צדקה מותר לעשות כך?

תשובה: אסור לעשות כך, משום שהגבאי הפורט את הצ'ק נחשב כמלוה את הכסף שנותן, על מנת לגבות מכותב הצ'ק את הסכום הנקוב בו, ואם כן מה שאותו אדם נותן תוספת לצדקה עבור פריטת הצ'ק נחשב כריבית על ההלואה.

ואף על פי שהאדם שנותן את הצ'ק לגבאי נותן את הכסף לצדקה ולא לגבאי עצמו, מכל מקום אין בזה היתר, משום שכל ההיתר המבואר בגמרא הוא כשהלוה מעצמו רוצה לתת כסף לאדם אחר כדי שיאמר למלוה להלוות לו, אך אם המלוה אומר ללווה שמוכן להלוות לו רק אם הוא יתן כסף לאדם אחר או לצדקה, אסור, משום שמה שהלווה נותן את הכסף לאותו אדם או לצדקה נחשב כאילו המלוה קיבל, ולכן גם כאן התוספת שאותו אדם מוסיף

ביאורי איזהו נשך

ונותן לצדקה בציווי הגבאי, נחשבת כאילו הגבאי עצמו קיבל תוספת זו, ויש כאן ריבית מהלווה למלוה.

דף ע"א

כספים של יתומים ושל צדקה

גמרא: מעות של יתומים מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד.

מבואר בגמרא שחכמים התירו להלוות מעות של יתומים בדבר שאין בו איסור דאורייתא אלא רק איסור דרבנן, והטעם כמו שכתב רש"י כדי שלא יכלו מעותיהם, כלומר שמכיון שאין להם מקור הכנסה, שהרי אביהם נפטר ואינו מפרנסם, ואם לא יוכלו להרויח על ידי ריבית דרבנן יכלה ממנם ויגועו ברעב, ולכן חכמים לא אסרו ריבית שהם עצמם גזרו, אך ריבית דאורייתא אסור אף בממון של יתומים.

ולכן במקרה המוזכר כאן בגמרא שהעסק הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד, דהיינו שסיכמו מראש שהיתומים יטלו חלק ברווחים [ולכן הם "קרוב לשכר"] אך לא ישאו באחריות אם יהיו הפסדים [ולכן הם "רחוק להפסד"], שאין בזה איסור דאורייתא, שהרי הרווח אינו קצוב מראש, אך יש בזה איסור דרבנן, ומכל מקום במעות של יתומים מותר. וכמו כן אם לא סיכם מראש שיתן תוספת ליתומים, אלא מרצונו רוצה להוסיף על מה שלוה מהם, חכמים התירו את זה ביתומים.

כמו כן כתבו הראשונים שחכמים התירו להלוות מעות של קופת צדקה בריבית דרבנן, בשביל שיהיה רווח לקופת צדקה. "קופת צדקה" נקראת קופה המחלקת כסף לעניים, ואף קופה של החזקת לומדי תורה, כגון ישיבות וכוללי

ביאורי איזהו נשך

אברכים בזמנינו, או בית הכנסת, או מוסדות חינוך, וכן כספים שהוקדשו לשאר מצוות או לעשיית חסד. בכל אלו מותר להלוות את הכספים בריבית דרבנן. וכן מותר לתת להם תוספת אם לא סוכם על כך מראש, כגון שלא שילם בזמן את השכר לימוד ב"תלמוד תורה", או שאיחר בתשלום על עלייה בבית הכנסת, וכעת רוצה להוסיף ולתת יותר, מותר.

חכמים הקילו בכל זה בשביל שקופת הצדקה תרויח, ולכן כל ההיתר הוא רק אם קופת הצדקה מלווה את הכסף ומקבל תוספת, אך אם קופת הצדקה לווה ומוסיפה ריבית, אסור, ולכן קופת צדקה או מוסד שצריכים כסף אסור להם ללוות בריבית, ואפילו בריבית דרבנן, משום שבזה אין רווח למעות של צדקה, אלא אדרבה הם משלמים יותר ממה שלוו.

כל ההיתר לקופת צדקה להלוות בריבית דרבנן, הוא דוקא בכספים שנמצאים עדיין בקופה אשר היא משותפת לצרכי כלל העניים, אך אם כבר חילקו כסף ונתנו לעני מסויים שוב אסור לו להלוות כסף זה בריבית דרבנן, ודינו ככל אדם אחר. ורק לגבי יתומים התירו להלוות בריבית דרבנן אפילו ממון פרטי שלהם, משום שאין להם אב שיפרנסם.

כמו כן אסור לאדם להלוות כסף פרטי שלו על מנת שהלווה יתן ריבית לקופת צדקה, כיון שההלואה היא לא מכספי צדקה אלא מכסף פרטי, ואסור לקבל תוספת על הלואה מכסף שלו, אף אם הרווח ילך לצדקה.

אדם שלווה מקופת צדקה שבביתו או מגמ"ח של צדקה לצורך הוצאה דחופה כנסיעה במונית וכדו' 40 ש, ואח"כ מחזיר מיוזמתו 50 ש לקופת הצדקה, מותר, שמכיון שלא קצבו כך מראש שיחזיר יותר, אלא לאחר ההלואה הלווה נותן יותר מרצונו הטוב, אין בזה איסור דאורייתא, רק איסור דרבנן ומותר כיון שזה הלואה של מעות צדקה.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ב כד-לט.

ביאורי איזהו נשך

שאלה: חתן יתום העורך קניות של נדוניה לקראת החתונה, האם צריך להקפיד על כל דיני ריבית, או שיש לו את הקולא של יתומים שהותר להם ריבית דרבנן?

תשובה: חכמים התירו ריבית דרבנן במעות של יתומים, דוקא ביתום מאב, אך יתום מאם לו התירו לו ריבית דרבנן. היתר זה הוא לא רק ליתום קטן שאינו בן י"ג, אלא אף יתום שהוא גדול לכל דיני התורה אם אינו בקי במשא ומתן ואינו יכול לפרנס את עצמו, התירו לו ריבית דרבנן, אמנם אם הוא יודע להתעסק בכספו ככל אדם גדול, שוב אין בו קולא זו, ואסור לו כל ריבית דרבנן.

נמצא שחתן יתום מאביו שאינו יודע להתעסק במעותיו, מותר לו להקדים ולשלם על מוצרים וכדו' ולקבל מחמת כך הוזלה (פסיקה בהוזלה), אפילו אם אין בזה שום היתר לכל אדם, משום שמחמת התשלום המוקדם יש רווח למעות של היתום, אולם אסור לו לקנות ביוקר בתשלומים (טרשא), באופן שאסור לכל אדם, משום שבזה אין רווח למעות של היתום, אלא אדרבה הוא משלם יותר מחמת שאינו משלם בשעת הקנייה, ובזה אין קולא למעות של יתומים.

דף ע"ב

צאן ברזל

משנה: אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית, אבל מקבלין צאן ברזל מן הנכרים וכו'.

ביאורי איזהו נשך

מבואר במשנה שאסור לישראל לתת לחבירו ישראל 'צאן ברזל' מפני שיש בזה ריבית.

הסכמים אלו היו מצויים בצאן (רש"י לעיל בדף סט ע"ב) לרצון שני הצדדים, משום שבעל הצאן אינו מעוניין לטרוח בגידול הצאן בשנה-שנתיים הראשונות לחייו, אשר בהן הצאן זקוק לטיפול מסור בהאכלה, רפואה, ודאגה למניעת מחלות וזיהומים שונים, אך לאחר תקופה זו ניתן לגדל את הצאן בקלות, משום שהם יכולים להתמודד עם קשיי הטבע בעצמם, ללא צורך בהאכלה וטיפול מסור ומתמיד.

משום כך בעל הצאן היה מוסרם למשך שנה או שנתיים לאדם המתמחה בגידול צאן, במסירות והשקעה מתמדת, אשר הוא מתחייב להחזיר לו את הצאן כפי הערך שהם שווים עכשיו - כפי מה ששמו את שווי הצאן בשעת הנתינה, והמקבל מתחייב לשלם זאת אף במקרה שמחיר הצאן יוזל, או שהבהמות ימותו. מאידך, מקבל הצאן אשר זו עבודתו, מרויח מעליית ערך הצאן, אם יצליח לפטמם ויושבחו על ידי כך.

לדוגמא: בעל הצאן נתן למקבל טלה בשווי 100 ₪ למשך תקופה של שנתיים, והמקבל התחייב לשלם זאת אף אם הטלה יוזל או שהוא ימות, גם אם זה יקרה לאחר שנתיים שבהן הטלה הושבח והשמין ואז יהיה שוויו 150 ₪, מכל מקום על המקבל להחזיר רק שווי של 100 ₪ לבעליו, כפי ששווה הטלה בשעה שקבלו.

מלבד זאת הבעלים ומקבל הצאן מתחלקים ביניהם ברווחים במשך תקופה זו, בין ברווחים של הצמר הגדל בינתיים, ובין בוולדות שנולדים בשנים אלו.

מחמת שומת הצאן, והתחייבות המקבל לשלם את כל שווי הצאן כפי שהוא שוה עכשיו, נקרא הסכם זה 'ברזל', מפני שעל ידי זה הצאן הוא חזק לבעלים כברזל, שהרי הבעלים מובטחים לקבל את קרן הצאן כפי שהיה שווה בשעה שמסרוהו למקבל.

ביאורי איזהו נשך

והנה מחמת שמקבל הצאן מתחייב לשלם את ערך הצאן בשעת הנתינה, אף אם יהיה אונס שהצאן מתו וכדומה, נמצא שעל סכום זה הוא נחשב כלוה, שהרי אף הוא קיבל אחריות על סך זה כמו שכל לוה מקבל אחריות על סכום ההלוואה, ואם כן כל הרווחים מהצאן - הגיזות והוולדות מגיעים למקבל הצאן, ולכן מה שלאחר מכן הם חולקים בגיזות והוולדות של הצאן, נחשב כריבית שנותן הצאן מקבל מהמגדל [- המקבל].

מצוי כיום שעסקים קטנים נקלעים לקשיים כלכליים, ומשום כך מגיע משקיע חיצוני לייעל את העסק, לדוגמא: חנות רהיטים נקלעה לקשיים כלכליים, והגיע משקיע חיצוני וברצונו להשקיע בעסק, הוא מעריך את שווי החנות, כלומר את רהיטי החנות עצמה והרהיטים שבתצוגה, השם והמוניטין של החנות שנוצרו ע"י פרסומות וכדו', והוא מתחייב לבעל החנות לשלם לו את שווי זה בעוד תקופה מסויימת לאחר שהחנות תתייעל ויהיו בה יותר רווחים, והוא מתחייב לתת זאת אף אם החנות תופסד ולא יהיו בה רווחים, ומנגד אם ערך החנות יעלה מעבר לסכום זה, התוספת שייכת למשקיע. הם סיכמו כי בינתיים שניהם יחלקו ברווחים השוטפים של החנות.

נמצא שמכיון שהמשקיע קיבל אחריות על שווי החנות, הוא נחשב כלוה על שווי זה, ומה שבעל החנות מקבל חלק מרווחי החנות הוא ריבית, ואין לעשות כך אלא ב'היתר עיסקא'.

ריבית בגוי

משנה: אבל מקבלין צאן ברזל מן הנכרים ולוין מהן ומלוין אותן ברבית.

איסורי ריבית הם רק בין שני יהודים, אך מותר ללוות כסף מגוי ולשלם על זה ריבית, וכן מותר להלוות כסף לגוי והגוי יוסיף על זה ריבית, ואף יש בזה

ביאורי איזהו נשך

מצוה שלא להלוות לו בחינם, משום איסור "לא תחנם" שאסור לתת לגוי מתנת חנם, ואם אינו לוקח ממנו ריבית נמצא שמלוה לו הלואת חנם, אלא אם הגוי הלווה הוא חבירו או שעשה טובות ליהודי, ולכן הוא מלוה לו בחנם, שאז מותר.

כל הבנקים בארץ ישראל הם של יהודים, ולכן אסור ללוות מהם בריבית [בלי 'היתר עיסקא' כדין], וכן אסור להפקיד שם כספים ולקבל עליהם ריבית [בלי 'היתר עיסקא'], משום שאין זה נחשב כפקדון אלא כהלואה, שהרי הם משתמשים בהם כפי דעתם. וכן ישנם בנקים בחו"ל שהם של יהודים, ואף בהם אסור ללוות ולהלוות בריבית. אך הרבה מהבנקים בחו"ל הם של גוים, ולכן אם ידוע לו שבנק זה הוא של גוי, מותר ללוות כסף בריבית מבנק זה, וכן להפקיד שם כספים ולקבל עליהם ריבית.

חלפן כספים שפורט צ'ק מזומן, ומשלמים לו אחוז [או מעט יותר] מהסכום הנקוב בצ'ק כפי המקובל, מותר לו לקבל תוספת זו, משום שזה שכר טירחה על הפקדת הצ'ק והשגת המזומנים. אך כל זה בתנאי שהחלפן לוקח עמלה זו בין אם נותן לאדם הפורט את הכסף המזומן מיד, ובין אם נותן לו את הכסף המזומן בעוד שבוע, שהרי אחוז זה לוקח על הטירחה שיש לו בפריטת הצ'ק.

אם פורטים צ'ק דחוי אצל החלפן, אסור לחלפן לקחת יותר ממה שלוקח על פריטת צ'ק מזומן משום שהוא ממתין יותר זמן עד שיקבל את הכסף, ותוספת זו היא ריבית.

אם הגיע גוי לחלפן לפרוט צ'ק דחוי, מותר לו להוסיף על העמלה שבפריטת צ'ק דחוי יותר ממה שלוקח ממנו על פריטת צ'ק מזומן, שהרי מותר לקחת ריבית מגוי. אך אם זה ספק אצלו אם הפורט הוא יהודי או גוי, אסור לו להוסיף על העמלה.

ביאורי איזהו נשך

חילוני שאינו שומר תורה ומצוות, ואפילו מחלל שבת בפרהסיא, אסור לקחת ממנו ריבית, שהרי הוא תינוק שנשבה, שהרי הוא אינו מומר אלא שאינו יודע על היהדות, ואף אם שמע כבר על היהדות ועדיין לא חזר בתשובה, אינו נחשב למומר, שהרי מסתבר שלא הבין את היהדות, ולכן אסור להלוות לו בריבית. וכן אם בא לחלפן לפרוט צ'ק דחוי, אסור לו לגבות ממנו עמלה גבוהה יותר ממה שגובה על פריטת צ'ק מזומן.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ב א-ו.

דף עא ע"א וע"ב

דיני ערב

גמרא: תנו רבנן 'אל תקח מאתו נשך ותרבית' אבל אתה נעשה לו ערב, ערב למאן, אילימא ערב לישראל והא תנא אלו עוברין בלא תעשה המלוה והלוה הערב והעדים, אלא לנכרי, וכיון דדיניה דנכרי דאזיל בתר ערבא איהו ניהו דקא שקיל מיניה רביתא וכו'.

מבואר בגמרא שבהלואה שיש בה ריבית אף על הערב להלואה זו ישנם איסורי ריבית, ומבואר בדברי הראשונים דישנם ג' סוגי ערב: א] 'ערב סתם', דהיינו שהוא מתחייב לשלם למלוה רק לאחר שהמלוה תבע את חובו מהלווה ולא היה לו אפשרות לשלם. ב] 'ערב קבלן', דהיינו שיש למלוה אפשרות לתבוע את הערב אף אם לא תבע כלל את הלווה, וכמו כן יש למלוה אפשרות לתבוע את הלווה ולא את הערב. ג] 'ערב שלוף דוך', דהיינו שהמלוה אינו יכול לתבוע את הלווה כלל ואפילו אם יש לו מהיכן לשלם, אלא יכול לתבוע רק

ביאורי איזהו נשך

את הערב, (ונקרא כך ע"ש שהמלוה שולף עצמו מהלווה ותוקע (-דף) עצמו על הערב, רש"י יבמות קט ע"ב).

בהלואה שיש בה ריבית יש איסור להיות ערב בכל אופן שהוא, שמכיון שמחמת הערבות שלו המלוה מוכן להלוות ללווה, נמצא שהוא שותף בהלואה בריבית, ואף עליו נאמר איסור "לא תשימון עליו נשך" (שמות כב, כד).

לענין אם מותר לשלם כסף לאדם בשביל שיסכים להיות ערב, ישנו חילוק בין סוגי הערבים, 'ערב סתם' מותר לשלם לו שכר בשביל שיהיה ערב, מכיון שכעת בשעת ההלואה אינו נחשב כמלוה, ולכן אין איסור ריבית אם משלם לו על ערבותו, ובודאי מותר להודות לו על כך שהסכים להיות ערב, ואין בזה איסור ריבית דברים. אך אם נאלץ המלוה לגבות את החוב מהערב, שוב נחשב הערב כמלוה של הלווה, ואסור ללווה לתת לו מתנות וכדומה, שהרי עכשיו הוא המלוה שלו.

אך ב'ערב שלוף דוץ' אסור לשלם לו שכר בשביל שיסכים להיות ערב, משום שגדרו של 'ערב שלוף דוץ' שנחשב שְלוּה מהמלוה וחזר והלווה ללווה, ומכיון שכבר כעת הוא המלוה של הלווה שוב אסור לתת לו שום תוספת, ויש בזה ריבית. וכמו כן אסור ללווה להודות לו על כך שהסכים להיות ערב, משום איסור ריבית דברים, שהרי כבר כעת הוא המלוה של הלווה.

ב'ערב קבלן' נחלקו הפוסקים אם מותר לשלם לו שכר בשביל שיסכים להיות ערב, ולכן טוב להחמיר ולא לשלם לו שכר על כך. אולם לאחר שהערב שילם למלוה את החוב, מן הדין אסור ללווה לתת לו כל מתנה מחמת שפרע את חובו, שהרי עכשיו הוא ודאי המלוה של הלווה.

מצוי שאדם מבקש מחבירו שיש ברשותו כרטיס אשראי שישלם בו על הקנייה שלו, ודינו של בעל הכרטיס כ'ערב שלוף דוץ', שהרי יגבו את החוב של הקונה רק מבעל הכרטיס, אלא שהוא יחזור ויגבה את מה שישלם מהקונה, ומיד בשעת הקנייה נחשב בעל הכרטיס כמלוה לקונה, אף קודם

ביאורי איזהו נשך

שיגבו ממנו את דמי הקנייה, ולכן אסור לקונה לתת שום תוספת לבעל הכרטיס, ויש בזה איסור ריבית.

פרטי ההלכות "ריבית הלכה למעשה" פרק ז יג-כ.

הוצאות והפסדים

גמרא: ישראל שלווה מעות מן הנכרי ברבית וביקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך בדרך שאתה מעלה לו אסור.

מבואר בגמרא שראובן שלווה מעות מגוי בריבית בהיתר, ולאחר מכן רצה להחזיר את ההלוואה לגוי, אך פגשו חבירו שמעון וביקש ממנו הלוואה, וראובן מסכם איתו ששמעון יתן לו את כל הריבית שהוא חייב לתת לגוי על זמן זה שעדיין לא פרע את ההלוואה, מכל מקום אסור לשמעון לתת ריבית זו.

ומבואר שאף על פי שיש למלוה הוצאות מחמת ההלוואה, שהרי אם לא היה מלוה את הכסף לחבירו היה פורע את מה שלווה מהגוי ושוב לא היה חייב ריבית על זמן זה, ואילו עכשיו הוא נפסד שמשלם את הריבית מכיסו, מכל מקום אסור לגבות ריבית זו מהלווה (שמעון).

כל זה הוא בהוצאות שיש למלוה כתשלום ריבית על חוב זה בזמן שהכסף בידי הלווה, אך אם יש למלוה הוצאות בכדי להשיג את כספי ההלוואה, וכגון שיש לו עמלה בבנק על משיכת מזומן, או שצריך לקחת מונית בכדי להגיע לסניף הבנק למשוך את כספו, מותר ללווה לשלם הוצאות אלו, כמו שמצינו במשנה בבבא בתרא (דף קסז ע"ב) שהלווה הוא נותן את שכר הסופר על כתיבת שטר ההלוואה. ולכן הוצאות כתיבת השטר ע"י עורך דין, או רישום נכס

ביאורי איזהו נשך

ברשם המשכונות שנכס זה יהיה כמשכנתא עבור ההלוואה, מותר ללווה לשלם.

ולכן מי שקונה נכס [דירה או עסק וכדו'] על שם חברו וכדו', משום שיש לחברו תנאים טובים יותר לקבלת הלוואה, או שהוא אזרח באותה מדינה שבה נמצא הנכס, וחברו לוקח משכנתא מבנק של גויים בריבית בעת רכישת הנכס, וסיכמו ביניהם כי בעל הנכס [האמיתי] יפרע לחברו את כל מה שהבנק יגבה ממנו, אסור לו לשלם את הריבית שהבנק גבה, שהרי החבר לווה בריבית מגוי ושוב אסור לו להלוות לישראל חברו בריבית. ואף אם בעל הנכס [האמיתי] משלם את הריבית ישירות לבנק, הם עוברים על איסורי ריבית, שהרי מבחינת הבנק הלווה הוא חברו שההלוואה רשומה על שמו, והוא מלווה את הכסף לבעלים האמיתיים ע"מ שיחזירו לו כל חודש את הקרן והריבית שהוא חייב לבנק. ולכך חייבים לעשות ביניהם 'היתר עיסקא', ועל ידי זה יהיה מותר לו לשלם את כל הריביות שהבנק גובה.

וכן מצוי שאדם מבקש מחברו שיתן לו להשתמש בכרטיס אשראי דולרי [של חברת אשראי בחו"ל] שיש ברשותו, כדי שיוכל לבצע לעצמו קנייה גדולה בתשלומים ב'קרדיט' [פירוש: החברה משלמת את כל סכום הקנייה מיד לחנות, ובעל הכרטיס משלם לחברה את סכום הקנייה בכמה תשלומים, ומחמת כן מוסיף ריבית לחברה], ולבעל כרטיס האשראי מותר לשלם ריבית זו, שהרי זה ריבית לגוי שמותרת, אך אסור לקונה לשלם לבעל הכרטיס את הריבית, אלא אם עשו ביניהם 'היתר עיסקא' כדין.

אדם שלווה כסף בריבית מישראל ע"פ היתר עיסקא, או מבנק שיש לו היתר עיסקא, ע"מ להלוותו לחברו בתנאי שיחזיר לו את הרווחים שצריך לתת למלווה או לבנק, לכתחילה צריך הוא לעשות 'היתר עיסקא' נפרד עם הלווה.

אך אם לא עשה כן, יש להקל בדיעבד לגבותו מהלווה, אם הוא התכוין ללוותו לפי תנאי 'היתר עיסקא', כגון שמלכתחילה שלח את חברו ללוות עבורו

ביאורי איזהו נשך

מבנק, והתכוין שאותם חיובים שיהיה לחבירו הוא מקבל עליו, מותר, שכן ה'היתר עיסקא' חל גם עליו. וכמובן שצריך שיהיו לו את כל התנאים הנצרכים ל'היתר עיסקא'.

ולכן מי שיש לו אפשרות לקבלת הלואה מהבנק בתנאים טובים, וחבירו מבקש שילווה מהבנק וילווה לו והוא יפרע את כל הריביות שהבנק גובה מבעל החשבון, לכתחילה צריכים לעשות ביניהם 'היתר עיסקא' כדין. אך בדיעבד אם לא עשו כן, מותר לקבל את הרווחים, כיון שבארץ ישראל יש לכל הבנקים 'היתר עיסקא', אם כן מה שבעל החשבון לווה מהבנק הוא ב'היתר עיסקא', וסומכים על כך שה'היתר עיסקא' חל גם על הלואה זו.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ו.

שאלה: אדם הלווה כסף לחבירו והלווה התחייב לפרוע את ההלואה בתאריך מסוים ולהפקיד את הכסף לחשבון הבנק של המלווה, המלווה סמך על דבריו שיעשה כך וכתב כמה צ'קים לאנשים אחרים לתאריך זה, אולם הלווה לא עמד בהתחייבותו ולא פרע את ההלואה בזמן, ומשום כך נכנס המלווה ליתרת חובה (אוברדרפט) בבנק ואף חזרו לו כמה צ'קים והבנק גבה על כך עמלה של החזרת צ'ק. האם מותר ללווה לשלם עמלות אלו של החזרת צ'קים, ואת הריבית שהיתה בחשבון, בגלל היתרת חובה?

תשובה: מותר למלווה לדרוש מהלווה תשלום על עמלת החזרת הצ'קים, משום שזה הפסד שנגרם לו בעקבות אי פרעון ההלואה בזמן, אולם אסור למלווה לקבל תשלום על הריבית שהבנק חייב אותו מחמת היתרת חובה שהיתה לו בחשבון, שהרי זה כמו שמחמת ההלואה היה צריך ללוות כסף מאדם אחר בריבית או בהיתר עיסקא, שאסור לו לקחת את זה מהלווה, משום שכסף זה הוא עבור המתנת הזמן שבהלואה, בשונה מעמלת החזרת הצ'קים

ביאורי איזהו נשך

שהם הפסדים שנגרמו לו מחמת אי פרעון ההלוואה בזמן, שזה מותר לו לדרוש מהלווה.

דף עב ע"ב

תשלום מראש (פסיקה)

משנה: אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, יצא השער פוסקין ואף על פי שאין לזה יש לזה וכו'.

מבואר במשנה שחכמים אסרו לשלם מראש על חפץ כל שהוא, ולקבלו לאחר זמן, אפילו אם המוכר אינו מוזיל לו את המחיר בגלל שהקונה מקדים לשלם לו, והטעם, שמא יתייקר החפץ בינתיים, והלקוח יקבל את החפץ במחיר הקודם, ונמצא שהלווה (דהיינו המוכר) מחזיק לו את המחיר בגלל הלוואתו.

חכמים התיירו לשלם מראש לפני קבלת החפץ בכמה אופנים, **א. יש לו:** אם יש למוכר את החפץ, בכל הכמות שהתחייב למכור ללקוח, בשעה שקיבל את התשלום עבורו, אין בזה איסור. משום שחכמים הקילו לומר שאנחנו רואים כאילו החפץ כבר עכשיו נקנה לקונה, ולכן אף אם החפץ התייקר לאחר מכן, הרי החפץ כבר היה ברשות הקונה, והחפץ שלו התייקר, ואין כאן תוספת מהמוכר.

ב. יצא השער: אם החפץ מצוי בשוק, ויש לו מחיר קבוע, מותר, משום שהמוכר יכול לקנות עכשיו חפץ זה בכל מקום אחר במחיר זה בכסף שקיבל מהקונה, ועל ידי זה יוכל להעמיד את החפץ לקונה בזמן שסיכמו גם אם בינתיים מחיר החפץ יתייקר, ומשום כך לא אסרו חכמים.

ביאורי איזהו נשך

בגמרא (דף סג ע"ב) מבואר שהקונה אינו מרויח מכך שמקדים לשלם על החפץ, שמכיון שכבר יצא השער והחפץ מצוי בשוק, נמצא שהוא יכול לקנותו במקום אחר במחיר זה, ולכן אף אם בסוף יתייקר מחיר החפץ מותר לקונה לקבלו לפי המחיר הישן שהיה בשעת התשלום. [עיין בראשונים ובאחרונים שדנו אם הסבר זה הוא טעם נוסף להתיר, ויש נפק"מ בין הטעמים, או שהוא הרחבה ותוספת להסבר הראשון].

לדוגמא: רוב המוצרים הבסיסיים, כמוצרי מאכל, חומרי ניקוי וכדו', הנמכרים במחיר קבוע ואפשר להשיגם בכל מקום, מותר לשלם עליהם מראש. ובודאי שמוצרים שיש עליהם פיקוח ממשלתי כלחם, חלב ומוצריו, תרופות בסיסיות וכדו', ודאי שמחירם קבוע ואין בהם איסור. אבל פירות וירקות שמחירם משתנה בכל יום, אין בזה היתר של יצא השער, ואסור לסכם עם המוכר על המחיר ולשלם מראש, אלא אם כן יש היתרים אחרים.

מצוי כיום שהמוכר מתחייב לשמור לקונה את מחיר המוצר, גם אם הקונה אינו משלם מראש אלא משלם בתשלומים בצ'קים דחויים או בכרטיס אשראי, והמוכר עושה כך רק מחמת שהקונה סיכם איתו על עיסקה זו, ולכן אף אם קונה זה מקדים לשלם במזומן אין בזה איסור, משום ששמירת המחיר על ידי המוכר היא לא בגלל הקדמת התשלום, שהרי הוא עושה כך אף למי שמשלם בתשלומים, אלא הוא שומר את המחיר מחמת הסיכום לקנות ממנו את הסחורה, ואם כן אין בזה איסור.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ח.

הלואת חפצים (סאה בסאה) בדבר שמחירו קבוע (יצא השער)

גמרא: אמר רב ששת אמר רב הונא אין לוי'ן על שער שבשוק וכו', מעיקרא סבר רב הונא אין לוי'ן, כיון דשמעה להא דאמר רבי שמואל בר חייא אמר רבי אלעזר לוי'ן, אמר איהו נמי לוי'ן.

הגמרא דנה האם מותר ללוות על שער שבשוק, ופירש רש"י (בפירוש הב') דהנידון הוא לענין הלואת חפצים (סאה בסאה), שחכמים אסרו להלוות שום חפץ לחבירו על מנת שיחזיר לו חפץ אחר מאותו סוג, שמא יעלה מחיר החפץ עד הפרעון ונמצא שמחזיר חפץ יותר יקר ממה שלוח, והרי זה אסור משום ריבית. ודנה הגמרא האם ישנו היתר ב"יצא השער", דהיינו שאם יש למוצר זה מחיר קבוע, יהיה מותר, משום שחכמים לא חששו שישתנה מחיר המוצר בין זמן ההלוואה לזמן הפרעון, או שאף במקרים אלו לא התירו, ומסקנת הגמרא שמותר.

ולכן רוב המוצרים בזמנינו אין איסור להלוותם משום שיש להם מחיר קבוע, בין אם המחיר נקבע מחמת פיקוח ממשלתי על מוצר זה, כגון תרופות, לחם, מוצרי חלב וכדו', ואף שאר מוצרים שאין עליהם פיקוח ממשלתי על מחירם, מכל מקום כיון שמחיר המוצר אינו מצוי שמשתנה במשך זמן אלא רק לאחר חצי שנה או יותר, מותר. אך בפירות וירקות, מכיון שמחירם משתנה מידי כמה ימים, אין להתיר מחמת זה.

וראה עוד בדברינו על הגמרא לקמן (דף עה ע"א), היתרים נוספים בהלוואת חפצים.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק טו ה, כ-כו.

תוספות במכירה

נמרא: רבינא הוה יהיב זוזי לבני אקרא דשנוותא ושפכי ליה טפי כופיתא וכו'.

רבינא היה מקדים לשלם לבני מקום הנקרא "אקרא דשנוותא" בשביל שיתנו לו יין בשעת הבציר, כפי שיהיה שווי היין בשעת הבציר [שאין בזה איסור בגלל הקדמת המעות (פסיקה), שהרי המוכרים אינם מחזיקים לו את המחיר בגלל הקדמת התשלום], ובסוף המוכרים היו נותנים לו יותר יין ממה שסוכם, לדוגמא: רבינא היה משלם מראש 100 ש' בכדי לקבל יין כפי השווי של היין בשעת הבציר, ובשעת הבציר עלה ליטר יין 20 ש', ובמקום שהמוכרים יתנו לו 5 ליטר יין הם הוסיפו ונתנו לו 6 ליטר.

ואמר לו רב אשי שמכיון שהם נותנים את התוספת מרצונם אין בזה איסור, שהרי הם מוחלים ומוזילים את מחיר היין, ולכן נותנים לו יותר. והוסיף רש"י שכל ההיתר הוא דוקא כשאננם מפרשים ואומרים שהתוספת היא מחמת ששילם מראש על היין, אך אם הם מפרשים כך אסור לקבל את התוספת.

טוב להחמיר שלא לקבל תוספת שאינה קשורה לעיקר הקנייה, משום שיש הסוברים שכל הנלמד מהגמרא הוא רק כעין המעשה עם רבינא שהמוכרים הוסיפו לו יין, שבזה שייך לומר שהם הוזילו לו את מחיר היין שקנה ולכן נתנו לו יותר, אבל אם נותן לו מתנה שאינה קשורה לקנין, לא שייך לומר שהתוספת היא בגלל הוזלה בעיקר הקנין.

לשיטתם כל ההיתר הוא כשהמוכר מוסיף חפצים מחמת שהקונה הקדים לשלם, אך אם הקונה מאחר לשלם, ונמצא שהמוכר הלוה לקונה והמתין עד קבלת הכסף, אסור לקונה להוסיף ולשלם לו יותר בגלל שאיחר בתשלום, שהרי זה תוספת שאינה קשורה לקנין.

ביאורי איזהו נשך

ולכן הקונה רהיטים ומשלם בשעת ההזמנה [כפי א' ההיתרים לענין תשלום מראש (פסיקה)], מותר למוכר לתת לו הובלה בחינם, אם אינו מפרש לו שעושה כך בגלל שהקדים לשלם מראש, אך טוב להחמיר שלא לתת מתנה שאינה קשורה לעיקר הקנייה, כגון לתת לו שעון יד וכדומה.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יא א-יב.

שאלה: מעשה באחד שהיה חייב כסף לרופא שיניים, המזכירה של הרופא התקשרה כמה וכמה פעמים שיבוא להסדיר את החוב, אולם הוא התמהמה מלשלם את חובו. לאחר כשבועיים הגיע למרפאה עם התשלום, ומחמת העיכוב בתשלום הרגיש חוסר נעימות כלפי הרופא והמזכירה והביא עמו מגש פיצה והניח במטבח המרפאה, העובדים במרפאה התכבדו בזה ואף הרופא אכל שתי מנות פיצה. לאחר זמן התעורר הרופא אם יש בזה איסור ריבית והאם צריך להחזיר את הריבית.

תשובה: כל תוספת שניתנת בגלל ההלוואה אסורה, וגם כאן כיון שנתן את המגש פיצה מחמת האיחור בתשלום שהוא חוב עליו, יש בזה איסור. אך מכיון שבמכירה מותר להוסיף, ואף מה שחייב לרופא שיניים דינו כמכירה, שהרי זה תשלום על עבודת הרופא, ואם כן מותר לרופא לקבל את הפיצה, [שהרי רק אם החוב הוא מחמת הלוואה אסור].

אך יש מהאחרונים שהחמירו שהיתר זה הוא דוקא בדברים שיכולים להחשב בכלל המכירה וחלק ממנה, וכגון לתת כמות נוספת מהחפץ הנמכר, אבל אם נותן תוספת צדדית אסור, וגם כאן תוספת הפיצה אינה חלק מהעבודה ברפואת השיניים. ולכן לכתחילה ראוי להחמיר כדעת המחמירים, אך בדיעבד אחרי שקיבל הרופא את הפיצה, ויש הרבה מהאחרונים שמתירים לקבל

ביאורי איזהו נשך

תוספת בכל צורה, אם כן מסתבר שהרופא אינו צריך להחזיר את הפיצה שקיבל כתוספת.

דף עד ע"א

מה נחשב "יש לו" להתיר תשלום מראש

גמרא: היה הוא תחלה לקוצרים, אמר רב מחוסר שתיים פוסק שלש אינו פוסק, ושמואל אמר בידי אדם אפילו מאה פוסק בידי שמים אפילו אחת אינו פוסק.

כפי שהתבאר במשנה חכמים אסרו לשלם מראש על חפץ כל שהוא, ולקבלו לאחר זמן, שמא יתייקר החפץ בינתיים, והלקוח יקבל את החפץ במחיר הקודם, ונמצא שהלווה (דהיינו המוכר) מחזיק לו את המחיר בגלל הלוואתו.

אולם חכמים התירו אם יש למוכר את החפץ, בכל הכמות שהתחייב למכור ללקוח, בשעה שקיבל את התשלום עבורו. משום שחכמים הקילו לומר שאנחנו רואים כאילו החפץ כבר עכשיו נקנה לקונה, ולכן אף אם החפץ התייקר לאחר מכן, הרי החפץ כבר היה ברשות הקונה, וחפץ שלו התייקר, ואין כאן תוספת מהמוכר.

ונחלקו אמוראים מה נחשב כ"יש לו" את החפץ הנמכר, שלשית רב אם המוכר צריך עדיין לעשות שתי מלאכות לפני שימסור את החפץ, אפילו שאינו יכול למוסרו כמות שהוא עכשיו, נחשב כ"יש לו", ומותר לקבל את התשלום כבר עכשיו, אולם אם המוכר צריך לעשות שלש מלאכות ורק לאחר מכן יוכל למוסרו ללקוח, לא נחשב שיש לו את החפץ הנמכר, אלא הוא כחפץ אחר, ואסור להקדים את התשלום למוכר.

ביאורי איזהו נשך

אולם לשיטת שמואל החלוקה היא בין מלאכה הנעשית בידי אדם לבין אם היא נעשית בידי שמים (ללא קשר למספר המלאכות), שבמלאכות הנעשות בידי אדם, אפילו אם צריך הרבה מלאכות עד שיגיע החומר גלם לצורה שהקונה סיכם עליו לקנותו, מותר, שאף זה נחשב שיש לו את המוצר הנמכר, שהרי ביד המוכר לעשותו, אך אם צריך מלאכות בידי שמים, כגון לייבש את החטים בשמש, שאין הדבר תלוי בעבודת המוכר, זה לא נחשב שיש למוכר את המוצר, שהרי אין הדבר תלוי בעשייתו ויתכן שלא יוכל להשלים את מלאכתו ולמכור את המוצר.

להלכה נפסק כשיטת רב, ורק אם חסר במוצר שתי מלאכות (אפילו אם מלאכות אלו נעשות בידי שמים) נחשב שיש לו את המוצר, אך אם חסר יותר מלאכות (אפילו אם מלאכות אלו נעשות בידי אדם) לא נחשב שיש לו את המוצר.

נמצא שהמקדים לשלם לנגר בשביל לקנות ממנו רהיט, מיטה, ארון וכדו', ויש לנגר את חומרי הגלם ברשותו, לשיטת שמואל כיון שכל מלאכות אלו הם בידי אדם, אין בזה איסור ונחשב כאילו "יש לו" את הרהיט הגמור, אך לשיטת רב כיון שנצרכות לזה הרבה מלאכות, לא נחשב ש"יש לו" את הרהיט הגמור, ואסור להקדים ולשלם לו, ומכיון שהלכה כרב אין בזה היתר של "יש לו".

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ח יז-יח.

הלואת חפצים (סאה בסאה)

משנה: לא יאמר אדם לחבירו הלויני כור חטין ואני אתן לך לגורן, אבל אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח.

חכמים אסרו להלוות שום חפץ לחבירו על מנת שיחזיר לו חפץ אחר מאותו סוג, שמא יעלה מחיר החפץ עד הפרעון ונמצא שמחזיר חפץ יותר יקר ממה שלוח, והרי זה אסור משום ריבית.

אך בכמה אופנים חכמים התירו, א. יש לו: מבואר במשנה שאם מלוה לו חיטים עד שיבוא בנו של הלווה ויביא לו את החיטים שיש לו במחסן, או עד שימצא את המפתח של המחסן, מותר, שמכיון שיש ללווה חיטים ברשותו חכמים החשיבו כאילו הוא פורע למלוה בחיטים שיש לו עכשיו, ושוב אף אם החיטים התייקרו אחר כך אין בזה איסור, כיון שהחיטים של המלוה התייקרו.

מבואר בגמרא שחכמים הקילו שאפילו אם ללווה יש רק קצת מאותו סוג שלוח עכשיו, מותר לו ללוות אפילו הרבה, משום שמחשיבים כאילו עושה את ההלוואה בהרבה שלבים, ובתחילה לווה כנגד מה שיש לו ברשותו, ואחר כך לווה שוב כנגד מה שיש לו, ונמצא שכל הזמן הוא לווה כנגד מה שיש לו. [יש להדגיש, שרק כאן יש קולא זו, אך לענין תשלום מראש על מוצר (פסיקה) אפילו אם מסכם עמו כפי מחיר המוצר כיום ואינו מוזיל לו, צריך שיהיה למוכר את כל הכמות שסיכם עמו למכור לו, אך אם יש לו רק קצת מהסוג הזה אינו יכול לסכם עמו למכור לו כמות גדולה ממה שיש לו].

ולכן מותר ללוות ארגז משקאות לצורך שמחה וכדו', אם יש ללווה בקבוק משקה א' מסוג זה, אך אינו יכול ללוות סוגי משקאות אחרים ממה שיש לו ברשותו, כמו שלא יוכל לפרוע למלוה סוג משקה אחר ממה שלוח ממנו.

ביאורי איזהו נשך

היתר זה הוא אם יש ללווה מוצר זה בצורה שיכול לפרוע עמו למלוה, ולכן הלווה ארגז משקאות צריך שיהיה ברשותו בקבוק שלם של משקה זה, אך אם יש ברשותו רק חצי בקבוק וכדומה, אין להתיר מחמת זה, שהרי המלוה לא יסכים שיחזירו לו את ההלוואה בכמה בקבוקים פתוחים.

וכן מצוי כיום שאדם לווה משכינו קופסת שימורים, בקבוק מיץ ענבים וכדו', ובבית הלווה ישנם מוצרים אלו כשהם פתוחים, במקרים אלו אין היתר זה שיש ללווה קצת מאותו סוג, שהרי המלוה לא יסכים שיחזירו לו מוצר פתוח, ובפרט במקרים שמחמת שפתחו את המוצר אפשרות השימוש בו מוגבלת לטווח קצר. [להלן יתבארו היתרים נוספים בדוגמאות אלו].

ב. יצא השער: בגמרא לעיל (דף עב ע"ב) התבאר היתר נוסף, שאם יש למוצר זה מחיר קבוע, בין אם המחיר נקבע מחמת פיקוח ממשלתי על מוצר זה, כגון תרופות, לחם, מוצרי חלב וכדו', ואף שאר מוצרים שאין עליהם פיקוח ממשלתי על מחירם, מכל מקום כיון שמחיר המוצר אינו מצוי שמשתנה במשך זמן אלא רק לאחר חצי שנה או יותר, אין בזה איסור, שחכמים לא חששו שישתנה מחיר המוצר בין זמן ההלוואה לזמן הפרעון. אך בפירות וירקות, מכיון שמחירם משתנה מידי כמה ימים, אין להתיר מחמת זה.

ג. דבר מועט: עוד התיירו חכמים ללוות כמות קטנה של המוצר, משום שגם אם מוצר זה יתייקר הלווה אינו רואה תוספת זו כריבית, וחכמים לא אסרו. ולכן אשה הלווה משכנתה 3 תפוחי אדמה או 5 בצל וכדומה, אין בזה איסור אף אם אין לה כלל בבית מסוג זה, ואפילו שמחיר הירקות משתנה בכל כמה ימים, שמאחר שלותה רק דבר מועט חכמים לא אסרו כלל. אך אם לווה משכנתה שק תפוז"א או כמות גדולה של ירקות, לא שייך היתר זה, ולכן צריך להקפיד שיהיה ללווה בביתה קצת מאותו מין שלוותה.

ד. קביעת החוב לפי שווי: כל איסור זה של הלואת חפצים הוא רק באופן רגיל שדעת הלווה והמלוה להחזיר חפץ דומה לחפץ שלוה, אך אם סיכמו מראש

ביאורי איזזהו נשך

שיחזיר לו כסף כפי שווי החפץ בשעת ההלואה אין איסור כלל, שהרי אף אם מחיר החפץ יתייקר, הלווה יצטרך לפרוע רק כפי מחיר החפץ שבשעת ההלואה, כפי שסיכמו על כך מראש.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק טו א-יט.

שאלה: לפי מה שלמדנו שיש איסור ללוות מוצרים אפילו אם מחזיר אותם מוצרים, איך נוהגים ללוות מהשכנים פירות וירקות ושאר מוצרים.

תשובה: מותר ללוות ככר לחם, שקית חלב, ואף שאר מוצרים שאינם בפיקוח ממשלתי, משום שדינם כיצא השער, שהרי המחיר של המוצרים אינו משתנה אלא לאחר חצי שנה או יותר, ואין בזה איסור של הלואת חפצים (סאה בסאה).

אך בפירות וירקות המחיר משתנה מידי כמה ימים, וא"כ אין בזה היתר של יצא השער, ומ"מ מותר ללוות כמות קטנה של פירות וירקות, משום שאדם אינו מקפיד על תוספת של דבר מועט, ולכן גם אם יתייקרו הפירות והירקות שלווה אינו רואה תוספת זו כריבית, וחכמים לא אסרו.

אך אם לווה מחבירו שק תפז"א או כמות גדולה של ירקות, לא שייך היתר זה, ולכן צריך להקפיד שיהיה ללווה קצת מאותו מין שלווה, או שיסכם עם המלוה שישלם לו כפי הערך שזה עולה עכשיו, וגם אם יעלה המחיר של הירקות לא יוסיף לו.

ביאורי איזהו נשך

נושא זה של הלואת חפצים (סאה בסאה) מצוי מאד כיום לענין הלואת מטבע חוץ, משום שמבואר בגמרא (בדף מד ע"ב) שרק אותם מטבעות היוצאות בהוצאה, דהיינו שניתן לשלם עמהם במקום זה עבור כל דבר, יש להם דין של מטבע, אך מטבעות אחרות דינם כחפצים, ואסור להלוות אותם על מנת להחזיר אותו סוג מטבע, משום שגם בהם יש חשש שהם יתייקרו ביחס למטבע המקומי שניתן לשלם עמו במקום זה עבור כל דבר, ושוב יש בזה איסור רבית.

לענין הלואת דולרים בארץ ישראל, ישנם שהתירו משום שהיו קובעים בהם מחירים של דברים גדולים ומשלמים עמם, אך דעת רוב הפוסקים שאף דולרים דינם כחפצים ויש בהם איסור של הלואת חפצים, ובפרט בזמנינו שהתמעט מאד השימוש בדולרים אף לקביעת מחיר של דברים גדולים. לכל הדעות אסור להלוות בארץ ישראל שטרלינג או יורו על מנת לקבל בחזרה אותו סוג מטבע, משום שמטבעות אלו ודאי שדינם כחפץ ולא כמטבע.

לפיכך צריך להזהר בהלואת מטבע חוץ שיתקיים א' מההיתרים שבהלואת חפצים, וכמובן שבמטבע חוץ לא שייך ההיתר של "יצא השער" דהיינו שיש לו מחיר קבוע, שהרי מחיר המטבע חוץ משתנה מיום ליום, וכיום המחיר משתנה אף במשך היום כמה פעמים.

ההיתר המצוי להלואת מטבע חוץ הוא "יש לו", ולכן צריך להזהר כי בהלואת מטבע חוץ יהיה ברשות הלווה בשעת ההלואה מטבע אחד מהסוג שלווה עכשיו, ומכיון שיש לו מטבע אחד כזה שיכול לפרוע עמו, מותר לו ללוות אפילו הרבה מטבעות כמו שהתבאר לעיל. ולכן אף אם בשעת הפרעון התייקרו המטבעות, מותר לו להחזיר את אותו סכום מטבעות שלוה.

אם אין ללווה מטבע שלו מהסוג שבא ללוות כעת, יכול המלוה לתת לו מטבע אחד במתנה על מנת להחזיר, ונמצא שבזמן ההלואה יש ברשותו מטבע אחד

ביאורי איזהו נשך

ומותר לו ללוות הרבה מטבעות ולהתחייב להחזירם אף אם הם יתייקרו, ולאחר ההלוואה עצמה יכול להחזיר את המטבע שהמלווה נתן לו במתנה.

ישנה עוד דרך היתר בהלוואת מטבע חוץ של "קביעת החוב לפי שווי", ולכן אם סיכמו מראש שיחזיר לו מטבע מקומי כפי שווי המטבע חוץ בשעת ההלוואה, מותר, שהרי אף אם מחיר המטבע חוץ יתייקר, הלווה יצטרך לפרוע רק כפי שווי המטבע חוץ שבשעת ההלוואה, כפי שסיכמו על כך מראש.

כמובן שבצורה זו של "קביעת החוב לפי שווי" החוב נהפך לחוב של מטבע מקומי, בין אם המטבע חוץ יתייקר או יוזל, לעולם יקבל המלווה את סכום המטבע המקומי שסוכם עליו בשעת ההלוואה, אך בהלוואה בהיתר של "יש לו" החוב נשאר כחוב של מטבע חוץ, ואם המטבע יתייקר או יוזל לעולם יקבל המלווה אותו סכום של מטבע חוץ כפי שהלווה.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק טז, פרק טו יג.

עבודה תמורת עבודה

משנה: אומר אדם לחבירו נכש עמי ואנכש עמך וכו', ולא יאמר לו נכש עמי ואעזור עמך וכו'.

מבואר במשנה שמותר לאדם לבקש מחבירו שיעבוד בשבילו ובתמורה המבקש יעבוד עבור חבירו בזמן אחר, אך זה דוקא אם התנו שיעשו אותה סוג עבודה אחד לשני, אך אם הראשון ביקש שיעשה לו חבירו עבודה קלה כניכוש, ובתמורה לזה המבקש יעשה לשני בעוד זמן מה עבודה קשה יותר כעידור, אסור, שמשום המתנת הזמן עד שהשני יקבל את התמורה לעבודה שהוא עבד, הוא מוסיף לו ונותן לו עבודה קשה יותר.

ביאורי איזהו נשך

וכן אם אומר שיעשה לו בתמורה אותה עבודה, אלא שיעשה לו זמן יותר ארוך, אסור, ולכן אסור לבקש מחבירו שיחרוש עמו בשדה היום בתחילת החורף, ואני אחרוש עמך בשדה בקיץ, שהרי הימים של הקיץ ארוכים יותר, ונמצא מוסיף לו בעבודה בגלל שהמתין עד שיקבל את שכרו.

ולכן אסור למורה לבקש מחברתה שתמלא את מקומה בכיתה, ובתמורה לזה היא תמלא את מקומה בכיתה שלה, אם בכיתה של המורה השניה ישנן יותר בנות בצורה משמעותית, שמחמת כך זה מוגדר כמלאכה יותר קשה, שהרי בגלל המתנת הזמן על התשלום היא מוסיפה לה, שממלאת את מקומה בעבודה קשה יותר.

וכן שתי שכנות המעוניינות להתפלל בבית הכנסת בראש השנה, ולאחת מהם ישנם שלושה ילדים ולשניה ששה ילדים, אסור לאם שלושה לבקש משכנתה שתשמור על ילדיה ביום א' של ר"ה, ובתמורה לזה היא תשמור על ששת ילדי השכנה ביום ב' של ר"ה, שהרי נמצא שבגלל המתנת הזמן היא שומרת על ששה ילדים של שכנתה, במקום המלאכה שחברתה עשתה לה ששמרה על שלושת ילדיה.

אך הם יכולות לסכם להיפך, שביום הא' האם לשלושה תשמור על ששת ילדי השכנה, ובתמורה לזה ביום השני האם לששה תשמור על שלושת ילדי השכנה, שבזה נמצא שבתחילה האם לשלושה עשתה מלאכה קשה, ואילו לאחר זמן היא מקבלת תמורה פחותה מכך, ששכנתה שומרת על שלושת ילדיה, ואין כאן כל תוספת בגלל המתנת הזמן.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק יג-כז.

דף עה ע"ב

ריבית מוקדמת ומאוחרת

משנה: רבן גמליאל אומר יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת וכו'.

מבואר במשנה שאיסור ריבית הוא אף קודם ההלוואה או לאחריה, אך איסור זה קל יותר מנתינת תוספת בזמן ההלוואה, דהיינו בין תחילת ההלוואה לשעת הפרעון. לכן אף כמה ימים לפני ההלוואה, או כמה ימים לאחר הפרעון, אסור לכל הדעות לתת תוספות למלוה אם אומר לו שנותן לו כן מחמת שהלוה לו, וכמו כן אם נותן לו מתנה גדולה שניכר לכולם שעושה כן מחמת שהלוה לו, אסור לכל הדעות, אע"פ שאינו אומר לו במפורש שנותן לו מחמת ההלוואה.

אך אם אינו אומר לו כן אלא רק הלווה חושב כך, ונותן לו רק מתנה קטנה, לדעת השו"ע אסור ולדעת הרמ"א מותר, ומכל מקום ישנם עוד דעות האוסרות, וטוב להחמיר בזה. אך אם אינו מכין שנותן לו תוספת זו מחמת ההלוואה, מותר לכל הדעות.

זמן רב לפני ההלוואה או לאחריה, מותר לכל הדעות לתת תוספת למלוה, אפילו אם מכין שעושה כן בשביל שילווה לו או מחמת שכבר הלוה לו, ואפילו אם זה מתנה גדולה, אך אסור לפרש ולומר שעושה כך בגלל ההלוואה.

ולכן אדם העוזר לשכינו משום שיודע שבמשך השבוע הקרוב יצטרך לבקש ממנו הלוואה, אם מפרש שעוזר לו בכדי שילווה לו, אסור לכל הדעות, אך אם רק חושב על זה ואינו אומר לו בפירוש נחלקו האחרונים וכו"ל, וטוב להחמיר.

אך אדם העוזר לזקן הגר בסמיכות לביתו, ויודע שיש לזקן זה הרבה כסף, וחושב בדעתו שאם יעזור לו כעת יוכל אחר כך בשעה שישפץ את דירתו או

ביאורי איזהו נשך

ישיא את ילדיו לבקש ממנו עזרה בהלואה כספית, כיון שעושה כך זמן רב לפני ההלואה מותר לכל הדעות.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ג כה-כו.

איסורי ריבית במסייעים להלואה

משנה: ואלו עוברין בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים וחכמים אומרים אף הסופר.

מבואר במשנה שאיסורי ריבית אינם כוללים רק את המלוה והלווה, אלא כל מי ששותף להלואה יש בו איסור ריבית, ולכן אף הערב על הלואה בריבית, והעדים המעידים על ההלואה בריבית, והסופר הכותב את השטר, הם בכלל האיסור.

ולכן מלבד מה שמוטל על אדם בשעה שלווה או מלוה לבדוק שאין בדבר זה איסור ריבית, אף כשחותם ערבות לחבירו על הלואה או משכנתא או עיסקה, מוטל עליו לבדוק שאין בזה איסור ריבית דאורייתא או דרבנן, שאם יש בזה איסור אף הוא עובר באיסור, אף על פי שהוא רק ערב לעיסקה זו.

ואף העדים על עיסקה, בין אם חותמים בה ובין אם רואים את העיסקה בשביל להעיד בעל פה, מוטל עליהם לבדוק שאין בזה איסור ריבית, בכדי שלא יעברו אף הם באיסור ריבית.

וכמו כן עורך דין או נוטריון הכותב חוזה מכירה או הלואה, וכן המאשר את פרטי העיסקה והעברת הכספים, או מאשר שחתם הלווה בפניו על השטר או

ביאורי איזהו נשך

שהודה בפניו שחייב לו כסף, הרי הוא כסופר או כעד, ואסור לו לאשר עיסקה שיש בה ריבית.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ב יד-כג.

ריבית דברים

גמרא: תניא רשב"י אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום, תלמוד לומר "נשך כל דבר אשר ישך" אפילו דיבור אסור.

מבואר בגמרא שאפילו ריבית דברים אסורה, והיינו שאם עד כעת הלווה לא היה רגיל להקדים שלום למלוה, ורק עכשיו לאחר ההלוואה הוא מקדים לו שלום, יש בזה איסור. אך ודאי שאם המלוה הוא זה שהקדים לו שלום, מותר ללווה להחזיר לו שלום, שהרי אינו עושה כן מחמת שהלווה לו, אלא מחמת שהקדים לו שלום.

כמו כן אדם הרגיל להקדים שלום לכל מי שנפגש עמו, וכגון עובד משרד שתפקידו לקבל את הפונים בסבר פנים יפות, מותר לו לקבל כך גם את מי שהלווה לו, שהרי עושה כך לכל אדם, ואינו עושה כך מחמת ההלוואה.

איסור ריבית דברים הוא אף לברך או להודות ולשבח את המלוה על ההלוואה שנתן לו, והיינו אף אם אינו אומר לו בפירוש שמברכו מחמת שהלווה לו.

אך בזמנינו מותר לומר 'תודה' או 'ישר כח' על ההלוואה משום שהוא שיגרת לשון, והלווה אינו מתכוין להודות לו בזה, ואין בזה משום ריבית. וכפי ששמענו מבעל גמ"ח, שהיה לוה שקיבל הלוואה, ולאחר מכן התחיל הלווה לומר לבעל הגמ"ח שיש נידון בפוסקים אם מותר לומר 'תודה' על קבלת הלוואה או אסור, ותוך כדי יציאה מדלת ביתו אומר לו הלווה 'תודה, שלום'.

ביאורי איזהו נשך

אך להוסיף להודות לו ולהרבות בשבחו, אסור. שהרי מה שמאריך להודות לו ולשבחו הוא ודאי ריבית דברים שנותן לו בגלל ההלואה.

פרטי ההלכות "רבית הלכה למעשה" פרק ד א-י.

רבי שמעון שוואב זצ"ל (רב אב"ד קהל עדת ישורון, ניו יורק) סיפר, שבישיבת מיר בחו"ל היו רגילים הבחורים להיכנס למשגיח רבי ירוחם ליבוביץ' זצ"ל בסוף הזמן לפני שנסעו לביתם, והיו מקבלים ממנו הלואה לצורך הוצאות הנסיעה, וכשחזרו בתחילת הזמן פרעו את ההלואה. כבחור צעיר, ניגש אף הוא בסוף הזמן הראשון לשהותו בישיבה לקבל את ההלואה, ולאחר שקיבל את הכסף אמר 'תודה'. המשגיח גער בו: האם אינך יודע ש'תודה' זו אסורה מדין ריבית דברים?

בסוף הזמן השני, כאשר קיבל רבי שמעון הלואה נוספת, לא אמר 'תודה'. ור' ירוחם גער בו שוב: אינך מתבייש, קיבלת הלואה ואינך אומר 'תודה', הלא יש בכך חוסר נימוס ודרך ארץ? משהתפלל ר' שמעון על ההוראה הסותרת, הסביר לו המשגיח דמיר, צריך להיות ברור שהאדם מצד עצמו רוצה לומר 'תודה', וחייב לומר 'תודה' על כל טובה שעושים לו, אלא שהשולחן ערוך פוסק שאסור, וממילא אסור לומר, אבל משהתבוננתי בפניך ראיתי שקיבלת את הוראתי הקודמת כדבר המובן מאליי שלא אומרים 'תודה'.

